NAŠE ŘEČ

ROČNÍK II. ČÍSLO 1.

ANT. FRINTA:

RUKOPISNÉ PODVRHY A NAŠE SPISOVNÁ ŘEČ.

Vedle jiných základních nedostatků našeho dosavadního *slovníkářství* pociťujeme co chvíli, že nám neposkytuje rychlého a zcela bezpečného poučení o původu a stáří jednotlivých prvků nynější češtiny. Tato příležitostná črta, napsaná původně ke stoletému jubileu Rukopisu Královédvorského, chce právě také podnítiti soustavnější úsilí o rozvrstvení, datování a ověření našeho materiálu jazykového, jenž má býti jednou zpracován ve velkém Slovníku České Akademie.

Ve zvláštním článku v 9. čísle t. l. bylo již upozorněno na značný význam »buditelský« (t. j. česky i slovansky uvědomovací), který měly ve své době Rukopisy (Královédvorský i Zelenohorský), jakož i na jejich plodnou, inspirační sílu ve všech oborech národního umění našeho. Vedle toho zasáhly RKZ, spolu s ostatními podvrhy i nebásnickými, velmi platně a tvořivě do slovníkové podstaty novočeského jazyka spisovného; přispěly totiž snad více než všecky spory teoretické k náhlé a naprosté porážce »staromilců« (Dobrovského, J. Nejedlého a j.), kteří odmítali jungmannovské snahy o zmodernisování knižní češtiny veleslavínské a bratrské po stránce výrazové. Co mohlo ve spisech J. Jungmanna, A. Marka atd. narážeti na odpor jako smělé novotaření, bylo takto nálezem RKZ posvěceno jako starobylý odkaz slovanských předků. Mladistvým původcům RKZ se podařilo, když se tyto jejich výtvory staly duševním majetkem nejširších vrstev národa (jsouce pak ve školách přednášeny a na koncertech zpívány!), jednak trvale vzkřísiti mnohá skutečně staročeská slova, jednak uvésti do oběhu výrazy buď přejaté z jazyků slovanských nebo uměle utvořené. K obému úkolu stačilo totiž filologické vzdělání V. Hanky, pil-

ného, ale ovšem pletichářského a fantastického žáka »patriarchy slavistiky«. Posvátná úcta věřících pokolení způsobila pak i tento jazykový úspěch RKZ.

Do prvé skupiny řadím slova, která nalézáme v památkách staročeských, ale jež sotva již byla živa v lidové řeči s počátku XIX. století. V případech, kde u nich pozměněn smysl (třeba chybně nebo tendenčně), jest možno bezpečněji tvrditi, že se stala opět majetkem spisovné češtiny právě prostřednictvím, a tedy i zásluhou RKZ. Ale i u slov, jež se vyskytují též v jiných, neanonymních spisech obrozenských před rokem 1816 (ba některá i v bibli Kralické), zdá se mi pravděpodobným, že se ujala hlavně vlivem plně zažitých podvrhů.*

Patří sem tedy na př. archaistická slova: blána (MV), blanka (RK, ve významu »biblus«, t. j. ku psaní), či (RZ, ve významu »nebo«), děva (RK 12×, RZ 2×), děvice (RK, MV), doždati [se] (RK), dřevce (= kopí, RK 6×), hrot (= špice, RK, MV), jarý (RK, RZ, MV — vesměs ve významu, »křepký, čilý«) a jeho složeniny: jarobujný, jarohlavý (RK), komoň (RK), krzno (= šat svrchní, RK, MV), křepký (RK), kuropění (RK, MV), ladný (RZ, MV, MP), letadlo (= okřídlenec, RK, ŽM), luh (PV, MV), mlat (RK, MV), mužstvo (v pozměněném významu = četa, RK), nýti (RK), osudí (ve smyslu »hlasovací urna« v RZ), osvěta (= zář v RK 2×), panstvo (ve smyslu »šlechta« v RK), pěvec (RK, MV), plst (MV), přenos (= metafora v MV), protknouti (protíti místo probodnouti v RK), rodný (bratr v RZ, MV), rozezlený (RK), rozplakati (někoho v RK), rozvaděný (= znesvářený místo stč. usmířený! RZ 2×), ruče (= rychle, RK 10×, PV), shluknouti se (RK 4×), srotiti se (RK), těkati (RK), úporný (= vzdorný, protivný v RK), úsilný (RK 2×), věhlas (RK 2×, MV), věhlasný (RK3×, RZ), veleslavný (RK 2×), veždy nebo chybným čtením vezdy (RK 7×), vilný (RK), vznikati (podle staršího vzniknouti nebo rusismus v RK), zmilitký (RK 6×), zračiti se (= jeviti se v RK), ždáti (RK 6×), žežulice nebo zezhulice (RK, MV) a j.

O slovech druhé skupiny, t. j. *o polonismech, rusismech* a *srbismech* neb o *dialektismech* a *neologismech*, které vůbec nejsou doloženy z českých památek písemných před r. 1816, lze konečně s největší určitostí říci, že právě z RKZ vnikly do nynější naší řeči

---

* Uvádím zde obvyklé zkratky: RK = Rukopis Královédvorský, RZ = Rukopis Zelenohorský, MV = padělané glossy v Mater Verborum, PV = Píseň Vyšehradská, MP = Milostná píseň krále Václava, ŽM = Žaltář Musejní.

básnické i obecné. Podávám zde opět *abecední seznam* takových slov, vyšlých z hlavy Hankovy nebo Lindovy:**)

*a*jta (RK 11×),

*b*áje (= mytus v MV), běsniti (RK), blahodějný (RK), Bolemír (RK), břeský (buben v RK), bujarost (RK),

Čestmír (v RK většinou nemožná zkratka Čmír),

*d*álný (RK), dobouřiti (= vyzuřiti se, RK), drnkati (RK), drnkot (v RK drnket), družný (o vlašťovce v RZ),

*h*oj (citoslovce v RK), holedbati se (= vychloubati se, RK), hovor (RK), hrabivý (= loupeživý, RK, MV), hrůzonosný (RK),

*ch*rabrý (RK 2×, RZ), chrabrost (RK 6×, MV), Chrudoš (RZ), chvalno (= v pořádku, RK),

*j*arota (RK), jun (= mladík, RK, MV),

*L*ada (= Venus v MV), ledovitý (mrak v RK), lepotvárný (v RK ovšem »lepotvorná« dcera Vojmírova), letopisec (= historiographus v MV), Lubor (RK), Luděk (= Ludvík v RK), Lumír (RK),

*M*orana (MV, RK) = Morena (čti Mořena v RK),

nedozírno (v RK ovšem »nedozírámo«), nechvalno (RK, srv. chvalno), nosec (= zobák v RK),

*o*bzírati (RK),

*P*erun (= Jupiter v MV), pravdodatný (o deskách zákona v RZ), pravdozvěstný (plamen v RZ), přeudatný (RK 2×),

*R*adihost (MV), rachot (RK, vedle rachet), rozhalený (RK), rozhořívati se (RK), rozohniti (RK),

*s*áhodlouhý (v RK však sehodlúhý), setnina (RK), shluk (= skupina v RK), Slavoj (RK), sténání (RK 2×), stříbropěný (o vodě Vltavy v RZ), stříbronosný (o Mži v RK), Svatovit (MV), sveřepý (RK),

šedošerý (o jitře v RK), Šťáhlav (vlastně Stahlav v RZ),

*t*áhlý (RK 2×), tlupa (RK), trapný (RK),

*v*aryto (RK, psáno též varito), věkožizný (= věčně živý, o bozích v RZ), velebystrý (RK), Vesna (= bohyně jara a mládí v RK), vid (= zrak v RK), viola (= fiala v RK), vojevoda (MV, RK 4×), vojevoditi (RZ, vedle vévoditi v RK), vysokorostlý (RK),

*Z*áboj (RK), zasténati (RK), zemanka (RK), zlatopíský (o hlíně ve Vltavě, RZ), zlatonosný (o Otavě v RZ), zora (RK),

---

** Dospěl jsem k jejich sestavení jednak z Gebauerových rozprav o RKZ, z Flajšhansova Podrobného seznamu slov RK a z výboru paralel v Athenaeu III, jednak srovnáním slovníků Gebauerova (bohužel z polovice nedokončeného!), Jungmannova a Kottova, na něž jsem se musil spolehnouti, i není tedy omyl vyloučen.

žalný (o srdečku v RK), žárovíště (v MV žarovišče = hranice k spalování mrtvol), žírný (o zemi v RZ), Živa (bohyně v MV), živok (= živočich v PV, MV).

Také o některých slovech, jež se vyskytují po prvé již před RKZ u Jungmanna, Marka neb u jiných »novomilců«, možno se domnívati, že se rozšířila přece hlavně vlivem RKZ. Do této poslední skupiny náleží na př. tyto výrazy, přejaté z ruštiny, polštiny nebo z našich nářečí: bodrý (= promptus v MV), bodrost (RK), hromný (o bubnu v RK), skad, po případě zkad (v RK často = odkudž), zlobný (RK 2×).

Zúčtujeme-li tato aktiva RKZ, *byla jimi trvale obohacena nová čeština o více nežli s t o slov.* A na tento kladný význam rukopisných podvrhů chtěl jsem vlastně upozorniti v časopise, věnovaném studiu a zvelebování mateřštiny, poněvadž si toho po stu letech nejsme ani vědomi.

JOSEF ZUBATÝ:

„JEDEN Z NEJLEPŠÍCH LIDÍ".

O úpadku jazykového citu u nás svědčí snad nejvýmluvněji, že tak často i vědomě »okrašlujeme« svou řeč věcmi, které prostému Čechu, nepokaženému čtením nových spisů, překladů a novin, ani nemohou býti srozumitelné. A právě takové věci se ujímají nejsnáze: čím víc se slovo nebo rčení odchyluje od způsobu, kterým se vyjadřuje lid, tím zřetelnější znak jazykové správnosti v něm vídáme a tím raději jím zakrýváme vlastní ubohost dnešní češtiny knižní. Drobty náhodou vytržené z bohatství starého jazyka, které v životě již před sta lety zanikly, jako najmě, po výtce, stará slova, jimž se v nové době nesprávně rozumělo, jako kdyžtě, mluvnická nedorozumění, jako lhu místo starého, lidového a správného lžu, nebo dnes do omrzení se vtírající ničeho v záporných větách (ničeho nemám, ničeho se nestalo), výmysly lidí, neznalých českého slovníku a české mluvnice, jako nadjíti místo přijíti (nadejde doba, nadešlo jaro), oproti, obhajoba, padají u nás v zemi dobrou a vydávají užitek hned tisící jen proto, že si jich kde kdo musí všimnouti, i kdo se shání po takových ozdobách, i kdo podle nich posuzuje dokonalost řeči: při tom bez ostychu, ani si toho nejsouce vědomi, hřešíme dále proti duchu českého jazyka i proti jeho nejzákladnějším pravidlům mluvnickým.

Dnes je, jak se zdá, zvláště oblíbeným důkazem jazykové čistoty, vynechá-li se slovo jeden, ať to je možné či nemožné. Dnes

by již babička nesměla vypravovati, že »byl jednou jeden král« atd.: musila by říci jen »byl král«, protože ten král beztoho byl jen jeden a mohl býti jen jednou, ne dvakrát nebo třikrát. Bratří neuměli česky, když v Kralické bibli v evangeliu sv. Matouše napsali »i přistoupila k němu (k Petrovi) jedna děvečka«. V novinách jsme čtli letos: »S příslušného místa se dovídáme, že jak (loď) Goeben, tak i ministerstvo vojenství (v Cařihradě) zůstalo úplně nepoškozeno, rovněž tamější ponorky. Jen torpédovka byla pumou poškozena«. Jaká torpédovka? Předloha ovšem měla ein Torpedoboot; každý Čech by jinak řekl »jedna torpédovka«, protože zde ein ani není neurčitým členem, nýbrž číslovkou, ale dnes zní »češtěji«, neřekne-li se tak. O zásilkách potřeb z Ameriky do Evropy jsme čtli: »Nebude se dávati přednost spojenci před druhým«. Překladatel slyšel kdesi, že »jeden před druhým« není dobře po česku. Kdyby byl napsal »spojenci před spojencem«, bylo by to snad sice již nezvyklé, ale české (jako ruka ruku myje): ale napsal-li »spojenci před druhým«, ne »jednomu spojenci před druhým«, není to ani české, protože tak nikdo neříká ani jindy neříkal, ani dosti srozumitelné, protože Čech jeho slovům spíše bude rozuměti tak, že spojenec nemá míti přednosti před jiným, před nespojencem. Překladatel se tu spokojil jen tím, že vynechal slovo, které prý se má vynechávati: zní-li po česku, co napsal, čili nic, ani se již nestaral. Ostatně, směl-li napsati na př. v 14. stol. Štítný »jeden bratr zabil druhého«, smíme tak psáti v 20. stol. i my, tím spíše, že v oné novinové větě ani nejde o děj vzájemný mezi dvěma spojenci. (K této věci se ještě vrátíme.) Ale nám jde nyní o vynechávání slova *jeden* dnes zvláště oblíbené, jímž vznikají i věty naprosto nesrozumitelné.

V listě z venkova jsem četl: »Zemřel z nejlepších lidí našeho města«. V článku o Královych výčitkách nedosti správným jambovým veršům: »Co bychom pak řekli Máchovu verši z nejkrásnějších, jimiž se může naše básnictví honosit, ale teoreticky naprosto nesprávnému: na tváři lehký smích, hluboký v srdci žal.« Ve zprávě divadelní: »Královské Vinohrady, z nejmladších a nejpodnikavějších českých měst, oslavily v sobotu 24. listopadu desítiletí svého městského divadla.« V jiné novinářské zprávě: »Je v příliš dobré dosud paměti, jak dlouho to trvalo, než se zjistil pravý stav oné z nejbolestnějších pražských afér.« A takové věty čítáme dnes skoro denně. Jsou to věty české? Přiznávám se, že málo co se mému citu jazykovému tak příčí, jako takovéto věty. Vím, že osobní cit v těchto věcech nerozhoduje; ale vím také, že jsem nikdy nic takového nečítal ani v knihách starých ani u spisovatelů nových, jejichž jazyk se uznává za dobře český, a že jsem

nikdy nic takového dříve neslýchal ani v Praze ani mezi lidem venkovským. A nedovedu v tom viděti nic, než pobloužení, jehož by nebylo, kdybychom měli dosti živého citu jazykového. A první pramen tohoto pobloužení zase byly veliké oči strachu, abychom slovem *jeden* nenapodobili neurčitého členu německého.

Obyčejně v takovýchto větách bývá nejvyšší stupeň přídavného jména: ale to je jen následek naší záliby v superlativech, již správně pokárané na str. 305 I. roč. t. l. O nic správnější nebo nesprávnější by nebylo, kdybychom řekli na př., že zemřel »z dobrých lidí našeho města«. V starším jazyce vět podobných s třetím stupněm přídavného jména skoro nenajdeme. Znám jediný doklad, ve kterém je číslovka jeden; nestavím mnoho na této okolnosti, protože je to doklad jediný, k tomu s větou po stránce větové ne dosti zřetelnou, ale přece jej uvádím. V stč. překladě Života Josefova si povídají bratří o Josefovi, jehož nepoznali: »Vězte, že člověk tento ... skrze čáry svého koflíka ... byl by všecky naše skutky poznal jako při všem byv a k tomu divný a z najmúdřejších jeden« (v Prusíkově Kroku 2, 127), což tuším znamená »jako by byl při všem býval a jako muž obdivuhodný a jeden z nejmoudřejších«. Ani bez stupně přídavného jména mnoho dokladů podobných není: naši předkové se vyjadřovali, jako se podnes vyjadřuje náš lid, nejraději přímou cestou bez okliky s předložkou, a chtěli-li koho pochváliti, řekli prostě na př., že je moudrý anebo nejmoudřejší člověk. Ale některé doklady přece lze shledati, z nichž je viděti, že nejčastěji v takových větách číslovka *jeden* bývala; a opravdu bude lépe, vyložíme-li podle nich nejprve, kde scházeti nemá.

Vlastně to bylo aspoň z části již vyloženo. Zenklův Rádce (v 2. vyd.) píše, »jeden s 3. stupněm přídavného jména *přísudkového* jest úplně zbytečné«. Výklad Zenklův je zúžen tím, že je v něm řeč o 3. stupni přídavného jména; slovo »zbytečné« vlastně povídá málo, protože jde o otázku, co je nesprávné, a v každém jazyce najdeme množství slov někdy zbytečných, jichž proto potlačovati nelze, neboť by se to dělo na útraty zvyku i správnosti jazykové. I jinak Zenklův výklad ještě doplníme: ale i tak, jak byl napsán, měl by stačiti, aby se nepsaly věty, jaké jsme svrchu uvedli. Kde výraz částečnosti s předložkou *z* je jinou částí věty než přísudkem, v starém jazyce i v mluvě lidové vždy má ještě číslovku jeden (anebo jiné slovo podobného větného úkolu). Jest to také pochopitelné: mimo přísudek potřebuje věta (aspoň zpravidla) nějakého slova, na němž by bylo viděti pád, a jako nemohu říci »z města přišel« místo »někdo (nějaký člověk atp.) z města přišel«, nemohu ani říci »přišel ze služebníků«, »zemřel z nejlepších lidí« místo »přišel jeden ze služebníků«, »zemřel jeden z nej-

lepších lidí«. A že užíváme zde slova *jeden*, děje se proto, že ho přece užíváme vůbec, kde z většího počtu předmětů slušejících dohromady jmenujeme »jeden«.

Tak na př. ve větách, kde takový výraz je *podmětem*. Ve vypravování o tom, jak Petr zapřel Krista, čteme (podle bible Kralické) »přišla jedna z děvek nejvyššího kněze«, jinde »jeden pak z těch zločinců rouhal se jemu« (Luk. 23, 39), »jeden z vás ďábel jest« (Jan 6, 70). Hájek (v předmluvě) napsal »jeden pak dosti z učených lidí, jménem Eneas, syn Sylviuov, ... ten také ... tu vzal na se práci, aby ... kroniku sepsal«: »jeden dosti z učených (t. j. z dosti učených) lidí« je přece dosti podobno dnešnímu »jeden z nejučenějších lidí«?

Zrovna tak přece musíme říci, kde jde o *předmět*: nemohu-li říci jinak na př., než »přivedli jednu z děveček (»vyšed pak služebník ten, nalezl jednoho z spoluslužebníků svých« Mat. 18, 28), nemůže přece býti chybnou ani věta »ústupem na Tagliamento vykonalo italské vojsko jednu z nejobtížnějších operací, známých v dějinách válečných vůbec«? Jak je nemožný předmětový výraz takového způsobu bez číslovky jeden (anebo bez jiného podobného slova), nejlépe viděti z překladů evangelia sv. Matouše 23, 34. Text řecký a překlad Vulgaty mají tam předmětový výraz předložkový (ex illis occidetis et crucifigetis, et ex eis flagellabitis Vulg.): jest-li to správná řečtina a latina čili nic, nechceme uvažovati. Staří naši překladatelé ve zbožné úctě k slovům Písma snažili se překládati slovo od slova: tak na př. Čtenie kněže Benešovy, jež známe z vydání Měrkova (v Prostějově 1917) mají »ova, jáz šěli (hle, já posílám) k vám proroky a mudrce a mistry, a z těch zabiete a ukřižujete, a bičevati budete v sňa[t]ciech (shromážděních) vašich«. Bible Kralická, jež je plodem stejně zbožné úcty ke znění původnímu, k starým českým překladům i rázu českého jazyka, přidala dvě slova: »aj, já posílám k vám proroky a moudré a učitele, a *vy* z těch *některé* zmordujete a ukřižujete, a *některé* z nich bičovati budete v školách svých«; přidala »některé«, protože je číslo množné (v jednotném čísle by bylo »jednoho«), a přidala to slovo, že věta ona bez něho by nebyla česká, jako z téže příčiny Luther přidal »etliche«.

A stejně nemožné jsou podobné výrazy na př. v *přístavku*. Nemohu říci »přišla Anna z děveček«, musím říci »Anna, jedna z děveček« (anebo »Anna a Marie, dvě z děveček«); a zrovna tak musím říci »Královské Vinohrady, jedno z nejmladších a nejpodnikavějších českých měst«. Stejně musíme psáti i v přívlastcích, volněji připojených ke svému jménu; správně je napsáno na př. v Sovově románě »Tóma Bojar«: »(rodina N. N.) zůstala v kraji

jako jedna z poslednějších rodin zemanských« (»aj, člověk učiněn jest jako jeden z nás« 1. Mojž. 3, 22). Stejně musíme psáti v předmětě vyjádřeném třetím pádem: »kdož by koli dal jednomu z těchto maličkých toliko číši vody studené k nápoji ve jménu učedlníka, zajisté pravím vám, neztratíť odplaty své« (Mat. 10, 42) v bibli Kralické je stejně české, jako na př. Benešovo »jednomu z najmenších těchto«, které svým superlativem se zase těsněji drží Vulgaty (uni ex minimis istis). Atd.

A nyní tedy o výrazech *přísudkových* (anebo, jak se od dob Gebauerových u nás říkává, po mém soudě ne správně, doplňkových). Jest pravda, že se říká na př. »jsem z pěti bratří«, »nechci býti z jiných«, »nejsem z těch, co by dovedli něco takového udělati«, »to je z těch věcí, co jsem onehdy koupil«; »děvka počala praviti, že tento (Petr) z nich (Ježíšových učedlníků) jest« (Mar. 14, 69), »nejsi-liž i ty z učedlníků jeho?« (Jan 18, 25). České překlady bible na místech zde uvedených (a na jiných jim podobných) překládají do slova z Vulgaty a z řečtiny, ale ne proti správnosti svého jazyka; Luther na př. musil již přidávati »einer« (du bist auch einer von denen Mat. 26, 73; dieser ist der einer Mar. 14, 69; du bist der einer t. 70; du bist auch derer einer Luk. 22, 58; bist du nicht seiner Jünger einer? Jan 18, 25). Tedy v přísudku slova jeden klásti nebudeme? Proč nám však časem znějí tak nečesky věty (s 3. stupněm přídavného jména i bez něho), hovějící tomuto pravidlu, proč zrovna v duchu vídáme jejich původce, jak se brání, aby do nich nepřidali »zbytečné« číslovky jeden (anebo jiného slova podobného)? Čtěme si bez mluvnických předsudků na př. tyto věty, vesměs nasbírané v časopisech z několika dní: »Epický temperament, jenž je z Vrbových předností, je i jeho závažným nebezpečím«; »z jeho (umělce, který na Vinohradech hrál Shakespearova Antonia) hereckých vlastností je, ne v špatném smysle, ležérnost«; »ten, který je z nejlepších znalců otázek zahraničných... jest zbaven dosud možnosti vykonávati funkci poslaneckou«. Proč, čteme-li v Mašínově Slovníku českých vazeb a rčení (bez výstrahy) na př. Pastrnkovu větu »Dobrovský jest jedním z oněch mohutných pilířů, na kterých spočívá nynější budova české osvěty«, nepociťujeme potřeby opraviti ji škrtnutím číslovky? Proč nás (aspoň mne) neurážejí věty jako »byl to jeden z těch výkonů vysoké umělecké úrovně, které vyrážejí pero z ruky«, »urovnání tohoto sporu jest prý jedním z úkolů italské cesty Lloyda George«, »je to kurs..., který tehdy byl jedním z důvodů pro vyrovnání to (s Uhry)«? Odpověď jest: proto, že není přísudek jako přísudek.

Kde v úloze přísudkové (anebo podobné přísudku) bychom

chtěli míti jiný pád než první, *musí* býti slovo, na kterém by pád bylo viděti, tedy podle potřeby i to nešťastné slovo jeden. Chci na př. říci, že mám Karla za poctivého člověka a chci to mermomocí říci způsobem, v němž se nám v posledních letech tak zalíbilo: nemohu říci »mám Karla za z nejpoctivějších lidí«, protože by tomu nikdo nerozuměl; musím říci »mám Karla za jednoho z nejpoctivějších lidí«. A zrovna tak musím říci, kde náš mluvnický cit dnešní žádá raději sedmého pádu přísudkového než prvního. Neříkáme dnes »má přednost jest to a to«, říkáme »mou předností je to a to« (vím dobře, že se náš cit mluvnický v této věci mění, ale nejde mi zde o to); řeknu-li »to a to je z mých předností«, schází mi ve větě něco, na čem by bylo viděti sedmý pád, a tento nedostatek křičí, přidám-li ještě jiné přísudkové jméno v sedmém pádě (»epický temperament, jenž je z Vrbových předností, je i jeho závažným nebezpečím«). To je jedna z příčin (anebo zatím ještě »to je z příčin«), proč se v takových větách náš (aspoň můj) mluvnický cit bezděky ohlíží po něčem, co by větu jaksi doplnilo. Jest ovšem ještě příčina jiná, trochu méně makavá.

Vypravuji na př. někomu, že u mne kdosi byl; »říkal, že je z Plzně«. Byl tedy z Plzně. Mohu tedy říci »byl to z Plzně«? Nemohu; nebyla by to česká věta, a musím přidati něco, na čem je viděti první pád, říci na př. »byl to kdosi, nějaký člověk atp. z Plzně«. Anebo byl ten muž ze spolku »Radostslav«. Mohu o něm říci »byl to člen spolku«, ne »byl to ze spolku«; a chci-li to opsati způsobem dnes tak oblíbeným, musím přece také říci »byl to jeden z členů spolku«, ne »byl to z členů spolku« (číslovka jeden pak je zde na místě proto, že »členové spolku« je množný pojem, který lze počítati). Tedy o Petrovi děvečka mohla říci, že je z Kristovy družiny, z Kristových učedlníků; kdyby se byla vyjádřila poněkud jinak, byla by řekla »je to učedlník Ježíšův«, anebo »je to jeden z učedlníků Ježíšových«. Je zde totiž rozdíl, jemný sice, ale přece rozdíl, který čeština vystihuje tvarem věty. Mohu o podmětě vypovídati, z kterého místa, z které skupiny, z čeho, nač je atd.; pak v úloze přísudku (který zde ani přísudkem v nejvlastnějším smyslu toho slova není) může býti výraz příslovečný, a mohu na př. o člověku říci, že je z Plzně, ze spolku, z mých žáků, o noži, že je z dobré ocele, na rozřezání papíru atd. Ale vypovídám-li o osobě neb o věci (vlastním přísudkem), co je nebo jaká je, žádá čeština slova, na němž je znáti přísudkový ráz, tedy nějakého jména (podstatného, přídavného, číslovky nebo zájmena): musím tedy říci na př. »je to nástroj z nejlepší ocele«, »je to člověk z Plzně«, a také (zase podle mého citu) »je

to jeden z mých žáků«. O rozdíle, který zde vidím, svědčí tuším zvláště jedna věc. Výklad, podle něhož číslovka jeden v češtině schází, jsou-li takovéto výrazy přísudkem, pochází od Bartoše (po prvé byl v Listech filol. 2,149): není náhodou, že v jeho dokladech není ani jediného, kde by se nemluvilo o skupině osob vzniklé shodou nahodilou (je z roty pikhartské, z učedlníků člověka tohoto, z rebelantů, z vypověděných). Kde jde o skupiny, sdružené podstatnými znaky pojmovými, říkáme raději odjakživa, co která osoba nebo věc jest, ne z které skupiny jest.

A když jsme si oblíbili, vyjadřovati přímý přísudek (jako odpověď na otázku »co je?« »jaký je?«) stále a stále opisem částečného poměru, musíme mu také dávati tvar skutečně přísudkový. Na otázku, co jest naděje, naši předkové by byli zkrátka odpověděli »božská ctnost«; chceme-li my naznačiti, že je božských ctností více, nemáme říkati »naděje je z božských ctností«, nýbrž »naděje je jedna z božských ctností«. Ptám-li se někoho, co soudí o Svatopluku Čechovi, chci od něho slyšeti, jaký podle jeho soudu jest, ne k jaké skupině našich spisovatelů patří. A správná odpověď (podle mého citu) bude na př., že je jeden z našich nejlepších básníků, ne, že je z našich básníků. A ten rozpor mezi psychologickým základem takových vět a mezi tvarem, jakým se dnes tak často vyjadřují, je příčina, proč nás ten tvar neuspokojuje, třebas si jí snad ani nebýváme vědomi.

Po těchto úvahách bych rád položil určitější pravidla, jakými bychom se podle mého mínění měli říditi ve větách s takovýmito výrazy. Po jedné stránce není to snadné, totiž pokud jde o věty, v nichž by číslovka *jeden* měla či neměla býti ve výraze přísudkovém v 1. pádě: věty sem slušející nejsou stejné povahy, a přece není lehko s plnou určitostí je roztříditi v pevné skupiny. Rozeznávám tento trojí druh, jejž snad nejlépe vystihují příklady, které kladu proto na začátek:

1. *Byl to jeden z nejlepších lidí.* Mluvím o osobě nebo věci známé z přímé přítomnosti nebo z celé souvislosti řeči, naznačím ji jako podmět pouhým středním zájmenem *to* a přísudkem jí přiděluji nějaký pojem jiný (obyčejně širší). Jsou to věty, v nichž přísudkem může býti jen podstatné jméno (někdy i na př. osobní zájmeno) anebo složitý výraz, nahrazující jméno podstatné v prvním pádě: jsem to (co zde vidíš) já, jest to Karel, jest to (muž, o němž mluvím) učenec, jest to hodný člověk, jest to někdo z Plzně, byl to (kdo to udělal) někdo z vás, jest to dobrý nůž atd. Každý cítí, že v takovýchto větách nemůže býti přísudkem na př. pouhé jméno přídavné, ani výraz příslovečný bez nějakého pří-

davku, který by z něho udělal výraz jmenný v 1. pádě: nikdo neřekne na př. jest to hodný, jest to (tento člověk) z Plzně, byl to z vás atd. Z toho plyne, že nemůže scházeti číslovka, vybírám-li tak za přísudek z nějaké skupiny osob jednu (anebo více osob), s níž stotožňuji osobu, o níž mluvím anebo již představuji. Děvečka vně v síni nejvyššího kněze mohla říci o Petrovi, že jest z učedlníků Ježíšových, ale nebyla by mohla říci »jest *to* z učedlníků Ježíšových«, nýbrž »jest *to jeden* z učedlníků Ježíšových«; mluvím-li o vinníku a mám podezření o osobě určité, musím říci »byl *to jeden* z vás«, ne »byl *to* z vás« atd. A protože přece není nijakého rozdílu v této věci, jest-li v takovémto výraze nějaké přídavné jméno v 3. stupni či nic, nemůžeme pokládati za českou větu, již jsem nedávno četl v posmrtné vzpomínce: »byl to z nejlepších kněží a také z nejlepších lidí, takových lidí, jakých je nám zapotřebí . . .«, místo »byl to jeden z nejlepších lidí . . .« — Stejně musí býti tvořen výraz přísudkový, stojí-li zájmeno *to* v takovýchto větách (s jemným rozdílem významovým) na začátku: »to jest jeden z učedlníků Ježíšových«, »to byl jeden z nejlepších kněží.«*

2. *Naděje jest jedna z božských ctností.* O podmětě plně vyjádřeném (anebo nevysloveném proto, že jest docela zřejmý ze souvislosti) vyslovuji přísudkem, že jest členem určité pojmové skupiny, v podstatě v sobě uzavřené a hotové. Na př. »Sirius jest jedna z hvězd«, »Melpomené byla jedna z mús«, »naděje jest jedna z božských ctností«. Pojem podmětu stotožňuji prostě s jedním z členů skupiny, o niž jde, vypovídám o něm, »co jest«, a proto tuším jest zde číslovka na místě. Cítím, že zde jest slabý bod mých výkladů proto, že jich nedovedu podepříti skutečnými doklady z dějin jazykových ani z mluvy lidové: ale protože v dalším druhu vět, o nichž mluvíme, číslovka jest aspoň možná, není chyba, jíž se snad dopouštím, veliká. Sem počítám také věty, jako »Svatopluk Čech byl jeden z největších našich básníků«: mému citu tvar větný bez číslovky jest aspoň stejně nečeský, jako by byl ve větě na př. »kůň jest ze ssavců«.

3. *Petr byl z učedlníků Páně* anebo *Petr byl jeden z učedlníků Páně.* O podmětě plně vyjádřeném (anebo ze stejné příčiny nevyjádřeném) vyslovuji přísudkem, že jest členem skupiny, jejíž

---

* Jsou ještě jiné věty s podmětovým zájmenem t o, v nichž toto zájmeno nahrazuje jméno osoby nebo věci, jíž nedovedu anebo nechci z jakékoli příčiny pojmenovati: na př. »bylo to takové bílé, ale nevím, co to bylo«, »leží to pod švestkou, je to modré, a není to švestka«, »nemá to co jíst, ale pána to dělá«, »je to z těch věcí, co jsem nedávno koupil«, »leží to na stole« atd. Takovéto věty mohou míti přísudky nejrozmanitějšího tvaru a netýká se jich hořejší pravidlo.

členové jsou v ní sdruženi jen nahodile a jež by mohla také zaniknouti. Sem patří Bartošovy doklady, které byly východištěm všeho toho vypouštění číslovky, tak často neoprávněného: »ty jsi z učedlníkuov člověka tohoto«, »svým vlastním vyznáním toho potvrdil, že z rebelantů byl«, »komisaři relací činili, že sic nalezli některé podezřelé, ale ti že se, aby z vypovězených byli, neznají«. Toho způsobu jsou také věty bez číslovky ve dnešní mluvě živé: »jsem z pěti bratří«, »nechci býti z jiných«, »nejsem z těch, co . . .« (i jinak *zvláště ve větách záporných* tak říkáme: »nejsem z členů spolku« atp.). Ale i zde jsou také staré doklady s číslovkou. V staročeském Passionále na př. čteme větu »svatý Štěpán, boží mučedlník, byl jeden z volených sedmi jáhnóv«, v Kralické bibli (a podobně v jiných českých překladech evangelií, starých i pozdějších) »Lazar pak byl jeden z stolících s ním« (Jan 12, 2). Jest pravda, že zde má číslovku již původní znění řecké i latinská Vulgata (Lazarus vero unus erat ex discumbentium cum eo), ale stejně znějí na př. i jiné překlady slovanské (též překlady staroslověnské). Z toho soudíme, že číslovka *jeden* zde není germanismus (či bude kdo hledati germanismy v původním znění evangelií?) a že se nepříčí jazykovému duchu slovanskému ani českému: vždyť na př. Bratří, dovedli-li jinde podle potřeby svého jazyka ke slovům Písma slovo přidati, byli by je dovedli zde také ubrati, kdyby bylo uráželo jejich jazykový cit. Věty »Petr byl z učedlníků Páně« a »Petr byl jeden z učedlníků Páně« jsou různé větné tvary stejného významu, z nichž jeden nevylučuje správnosti druhého: jeden z nich má v přísudku výraz příslovečný, druhý výraz jmenný, a obojí věty se neliší od sebe v podstatě nic jinak než věty »Karel je z Plzně« a »Karel je Plzeňák«. A vidíme-li, že výraz jmenný pravidlem bývá skoro ve všech jiných úkolech větných, snadno pochopíme, že jazyk již svou stálou snahou po stejnosti svých prostředků jest veden k tomu, aby byl výraz stejný také v úkole přísudkovém. V němčině tato snaha způsobila již dávno před Lutherem, že v ní větný tvar »Petr byl z učedlníků Páně« jest nemožný, v češtině tento vývoj ještě není ukončen, ale děje se v ní (a dálo by se v ní asi, i kdyby byla od němčiny oddělena mořem) totéž. Nám věty tvaru »Petr byl z učedlníků Páně« znějí již dosti nezvykle, ale ne cize: užívejme jich na př. ve slohu vyšším, užívejme jich vůbec, kde jich užívá mluva lidová, ale nebojme se tvaru druhého. Větný tvar bez číslovky v tomto druhu vět jest *možný*, ale nikoli *nutný*.

Opakuji, že zejména po této stránce mé výklady nejsou všude tak nepochybně doloženy, jak bych si sám přál. Snad někdo ze

čtenářů má bezpečných dokladů více: »Naše Řeč« by je ráda uveřejnila, i kdyby těmto výkladům byly na odpor.

O jedné věci nelze pochybovati: takové výrazy by neměly býti bez číslovky jeden (anebo bez jiného slova podobného), *kde jsou najisto jinou částí věty než přísudkem.* Neříkalo se ani se neříká po česku »z mých žáků umřel«, »N. N., z mých žáků umřel« atd., a nejsou českými ani věty »z mých nejlepších žáků umřel«. Píše-li se tak, je to jen tím, že někdo nedobře rozuměl nějakému brusičskému pravidlu, snad neúplnému nebo nezřetelnému (na př. »jeden bývá často zbytečně tam, kde není na slově tom důrazu, na př.... »Jedna z nejkrásnějších ulic pražských jest atd., spr. z nejkrásnějších ulic« v 3. vyd. matičního Brusu). Podle mého zdání by měla býti číslovka (anebo slovo podobné) také, *kde by přísudek měl býti v 7. pádě* (»epický temperament jest jednou z Vrbových předností«), *a i v pádě 1., kde se skutečně o podmětě vykládá, co nebo jaký jest.* Ovšem by nebylo na škodu našemu novému písemnictví, kdybychom si řekli, že snad ani není potřebí pořád o všem možném psáti, že je »z toho a z toho« anebo »jedno z toho a z toho«, že je možno také se vyjadřovati jinak.

Kde je podmět dvojný nebo množný, je rozdíl jen v tom, že číslovka jeden není již podle smyslu možná. Četl jsem na př. větu »oba Boleslavové (t. j. Boleslav I. a II. v dramatech Vrchlického) jsou z velikých postav našeho jeviště.« Proč ne raději zkrátka »jsou veliké postavy«, anebo »náleží, patří, vždy budou počítány k velikým postavám«? Podobně bych nějak naložil s větou »jdeme vstříc událostem, které budou z nejožehavějších peripetií světové války«. Kdo takto píše, přece sám cítí, že píše, jak nikdo nemluví? A přidávám: jak se u nás nikdy nemluvívalo.

VOJTĚCH KEBRLE:

ZAŘADĚN ČI ZAŘAZEN?

Stalo se, že v tištěném článku místo napsaného mnou příčestí zařaděn objevil se tvar opravený zařazen. Nevím, kdo tu změnu učinil, redaktor-li časopisu či korektor tiskárny nebo sazeč; ale protože zařaděn napsal jsem vědomě, uznal jsem za potřebné ohraditi se proti ošklivému slovu zařazen, zde pak podávám důvody, pro které tvar tento pokládám za nesprávný.

Jest ovšem pravidlo, že u sloves třídy IV. v příčestí trpném hláska třídy té *i*, proměnivši se před příponou *-en* v hlásku *j*, působí měkčení nebo jiné, pronikavější změny souhlásek předchozích, pokud jsou jich schopny, jak ukazují na příklad tvary sloves: pro-

siti — prošen, voziti — vožen, hoditi — hozen, nutiti — nucen, čistiti — čištěn, jezditi — uježdený, mysliti — pomyšlení. Ale není pravidla bez výjimky, a zde jest výjimek mnoho, několik už z časů velmi starých.

Gebauer v Histor. mluvn. (Časování str. 310) praví, že u slovesa dědití není dokladů tvaru náležitého dězen a uvádí jen děděn; podobně u pečetiti že jest jen pečetěn; u cíditi bylo sice cízen, u cítiti — cícen, ale brzo se objevily a ujaly odchylky: cíděn a cítěn, ačkoli vedle toho bylo a je stále od cediti — cezen (cezené nudle).

Od spasiti je příčestí trpné spasen, nikoli spašen, protože původně bylo sloveso spasu, spásti podle třídy I. (Geb. Časov. 150); ale že od tasiti je také jen tasen, meč vytasený, a nikoli tašen, neviděti proč; u Gebauera jsem slovesa toho nenalezl. Od mísiti je podle pravidla dobře: mísený, smísené zboží, ale proč slýcháme vždy jen: těsto je dobře vymíseno?

Někdy příčinou odchylky bývá žádoucí zřetelnost. Tak od voditi bylo podle pravidla vozen; Gebauer podává tvaru toho doklady, ale podotýká, že novočeský usus jest: voděn. Proč? Mně se zdá, že proto, aby tvar vozen nebyl pokládán za příčestí od voziti, na př. ve větě: zajatci byli po městě vozeni; aby snad někdo nemyslil, že je vozili, ten, kdo to povídá, raději se odchýlí od pravidelného způsobu mluvení a řekne: zajatci byli po městě voděni. Tak vzniká výjimka. Ale kde se není obávati nedorozumění, tam jsou tvary pravidelné; tak u složenin téhož slovesa voditi (k nimž Gebauer na m. uv. nepřihlíží): kázal je doprovoditi, i byli sprovozeni; pokusil jsem se dovoditi, tím je dovozeno.

Podobně u slovesa raditi; tvar správný razen, jehož doklady jsou u Gebauera, zněním připomínal na sloveso raziti; proto, aby bylo jasno, že se myslí raditi, utvořeno odchylkou příčestí vlastně nesprávné: bylo mu raděno, poraděno. Ale od zraditi je podle pravidla: byl zrazen a prozrazen.

V těchto případech tedy příčinu k odchylkám zavdala asi snaha, aby myšlenka pronesena byla jasně, určitě a nepochybně. Jinde příčiny odchylek nejsou tak patrné.

Od čtvrtiti bylo a je příčestí: čtvrcen, rozčtvrcen, od zablátiti — zablácen, ale u jiných sloves podobných objevily se časem tvary odchylné: od rozpoltiti bývalo rozpolcen, nyní je rozpoltěn, od šlechtiti bývalo šlechcen, nyní je šlechtěn; od pachtiti se bylo vždy pachtění, a tak i dychtiti — dychtění, kuchtiti — kuchtění, soptiti — soptění. Slovesa tato se objevují v řeči dosti řídko; i zdá se, že se odchylky ty nesou tím směrem, aby u sloves méně často se vyskytujících bylo ihned, na první poslechnutí, poznati, ke kterému

slovu tvar ten náleží, od čeho jest utvořen; u sloves známějších čtvrtiti a nablátiti nebylo šetrnosti takové potřebí. *

A tento směr, aby zachováno bylo znění hlásky původní v tvarech pokud možná všech, ukazuje se zvlášť silně u některých sloves odvozených ode jmen podstatných, jako křtíti od křest, kř(s)tu, ctíti od čest, čsti, cti; tu příčestí původní a náležitá, jichž doklady podává Gebauer, nyní se nám zdají nevyslovitelná a dávno jsou nahrazena tvary odchylnými křtěn a ctěn. Z téže příčiny jazyk ruší měkčení i u jiných sloves odvozených ode jmen podstatných; tak místo přelštěn od přelstiti nyní raději říkáme přelstěn, hledíce k substantivu lest lsti; místo pomštěn raději pomstěn, hledíce ke jménu msta; podobně za brážděn od brázditi šíří se brázděn, půda rozbrázděná, místo zanepráždnění říkáme raději zaneprázdnění podle původního neprázdeň a prázdeň.

Vůbec tedy zdá se vycházeti na jevo, že příčinou odchylek při tvoření příčestí trpného u sloves třídy IV. byla buď snaha po jasnosti myšlenky pronášené nebo zřetel na příbuzenství slov a na zachování původního znění základního kmene.** Proto tedy od pradávna děd působil, že bylo děděno, pečet, že bylo pečetěno, cúda, že bylo cíděno, cit, že bylo cítěno; domnívám se také, že slovem spása, spasitel zachován tvar spasen; snad i mísa, nádoba, na které se mísilo a leckdy posud mísí, jejíž jméno, slovo asi cizího původu, snad lidová etymologie pojí se slovesem mísiti, nebo měsidlo, nástroj, kterým se mísí, přičinilo k tomu, že se říká »těsto dobře vymísené«. A říká-li se o meči, že jest vytasen, ne vytašen, snad podobně působilo znění slovesa tesati, ač není-li zde příčina v řídkosti tohoto slovesa.

Jisto je, že odchylek takových jest mnoho a čím dál tím více, ano v době naší stává se skoro už pravidlem, že slovesa nově odvozená ode jmen podstatných zachovávají původní hlásku jména podstatného i v příčestí trpném.

Příklady: hromada — hromaditi — zboží bývá nahromaděno; křivda — křivditi bylo mu ukřivděno; nálada — naladiti — byli dobře naladěni; strnad — vystrnaditi — byli vystrnaděni; třída — tříditi — byli roztříděni; loď — vyloditi — zboží jest vyloděno; kop(e)t — ukoptiti — jsi, chlapče, ukoptěný; plichta — splichtiti

* [Tvar častější se udržuje beze změny také proto, že je pevnější v paměti mluvících. U některých sloves příčinou nepravidelnosti může býti i skupina souhlásková. na př. cht. Red.]

** [Týmž způsobem vysvětluje odchylky děditi — děděn ovšem už i Gebauer v Hist. mluvnici III, 2 (2. vyd.) str. 313: Krom toho (působení analogie) bývá někdy vedle slovesa také příslušné substantivum, jehož analogie tu spolupůsobí a souhlásku chrání, aby změně náležité nepodlehla, jako jest na př. part. vyobrazen podle inf. vyobraziti atd. a spolu podle subst. obraz.« Red.]

— jsme splichtěni; kosa — kositi — louka je pokosena; rosa — rositi — tráva je zarosena; meze — vymeziti — hranice jsou vymezeny; obraz — zobraziti — děj jest zobrazen; plaz — plaziti se — to bylo plazení!, vyplazený jazyk; kořist — kořistiti — mnoho bylo ukořistěno; místo — umístiti — dobře jsi umístěn; hnízdo — hnízditi — dávno je zahnízděn; zeď, zdi — zdíti — jeskyně byla zazděna; okrslek — okresliti — vše jest okresleno; kouzlo — okouzliti — byli jsme jako okouzleni; uzel — rozuzliti — už je to rozuzleno; mazel (mazlík) — mazliti se — dítě je rozmazleno.

Totéž pozorujeme u sloves odvozených v době nové ode jmen přídavných, kterých ovšem není tolik: cizí — odciziti — mnoho bylo odcizeno; jasný — objasniti — věc jest objasněna; vlastní — vyvlastniti — pole bude vyvlastněno; prázdný — vyprázdniti — číše je vyprázdněna; řídký — rozřediti — roztok je rozředěn.

U několika sloves je posud kolísání; tak od mráz, mrazu, jest mraziti a odtud mražen, mražená káva (mražené = Gefrorenes), ale i mrazen: stál jako přimrazen. Pravidla čes. pravopisu z roku 1913 zaznamenávají sice jen tvar měkčený, ale v lidu slýcháme obyčejně tvar neměkčený. Totéž jest u slovesa zpozditi, odvozeného od slovce pozdě; Pravidla nakazují zpožděn a zpoždění, mluva lidu dává přednost tvarům zpozděn a zpozdění.

A kterak je s tvarem, od kterého jsme vyšli? Pravidla k čes. pravopisu a tvarosloví z r. 1902 poučují: řaditi, příčestí řazen *a* řaděn; a o deset let pozdější vydání i nové vydání z r. 1917 už dává na vybranou pořádkem obráceným: řaditi, řaděn (řazen).

Nám podle toho, co jsme pověděli, není nesnadno rozhodnouti, co je správné; dodáváme pak ještě toto. Sloveso řaditi pochází od podstatného jména řada a to je příbuzné se jménem řád. V kmeni slova řád samohláska za starých časů bývala schopna přehlasování, takže pád 6. byl na př. v tom řiedě; a táž změna samohlásky jest i v slovese odvozeném řiediti, nyní říditi. A jako u tohoto starého slovesa jest náležitá změna samohlásky, tak bývá i v příčestí trpném i náležitá změna souhlásky: od říditi je správné příčestí řízen.

Ale jinak jest u nového slovesa řaditi, odvozeného od pozdějšího jmena řada. Toto nové sloveso řaditi má i onu vlastnost jiných sloves nových: aby zachovalo ráz původního jména řada, sloveso řaditi odchyluje se od tvoření pravidelného; a jako od třída jest tříditi — tříděn, od řídký — řediti — ředěn, rozředěn, tak od řada řaditi jest jedině správný tvar řaděn, zařaděn, podřaděn. Tvar řazen, zařazen, podřazen, přirazen je právě tak nesprávný, jako by byl tvar třízen od tříditi nebo řezen od řediti.

POSUDKY.

Josef Šusta: *Dvě knihy českých dějin.* Kus středověké historie našeho kraje. Kniha první: Poslední Přemyslovci a jejich dědictví. V Praze, nákladem České Akademie, 1917. Stran 530. [Za 8.40K.]

Kniha tato byla očekávána s velikým zájmem a stala se opravdu překvapením, jaké prof. dr. Šusta přichystal už nejednou: tak zejména když r. 1900 vydal znamenitou monografii o papeži Piu IV. a téhož roku studii plnou nových výzkumů z dějin hospodářského života českého: Otroctví a velkostatek v Čechách; po druhé, když on, profesor universitní, který nikdy nepůsobil na střední škole, naší mládeži studující složil vítanou učebnici dějin novověkých. Ale nejvíce snad vzrušil všecky přátele našeho písemnictví, když se dal do cechu romanopisců a vydal jako památku na svůj italský pobyt román Cizinu. Tu všude jsme měli příležitost poznati Šustu jako zvlášť dobrého stilistu, čím dál dokonalejšího.

Nadepsané Dvě knihy českých dějin vyličují údobí toliko 20 let, od r. 1300—1320, a již tímto rozsahem spisu dosvědčují, že tu jde o údobí zvláště významné. Odtud »jako se strmé výšiny lze oceniti i staletý výkon státotvorného úsilí Přemyslovců, i předpoklady, na nichž pak spočinula doba předhusitská,« praví sám spisovatel. Naskytuje se tu východisko k vylíčení řádů ústavních i společenských, jak zemské panstvo »srůstalo v pevnou skupinu stavovskou s oligarchickými snahami a německý patriciát ve smělých náběžích se tlačil po bok panstvu a rovněž hořel touhou po moci.«

Vylíčení to se děje v pěti kapitolách, majících tyto názvy: 1. Groše pražské, 2. Král a panstvo české, 3. Koruna polská a uherská, 4. Proti papeži a králi římskému, 5. Konec Přemyslovců a smrt Albrechtova.

Historikové prosluli namnoze také jako mistři slohu, a to u všech národů. Šusta se ubírá touž cestou. Kniha tato nebyla ovšem psána jen pro odborníky, nýbrž vrstvám širším, proto v ní učený aparát obmezen na míru nejnutnější. Ale křivdil by autoru, kdo by se domníval, že se to obmezení stalo na úkor vědeckosti. Nikoliv; učenec tu v každé kapitole vyrůstá do výše, kde už se daří jen obdivu; hloubka vědění se tu druží s šíří. Ale čtenář se přes obé lehce přenáší pro skvělý sloh a plastiku vypravování a líčení. Místy nevíme, čteme-li román či vědeckou studii, tak poutavě, tak živě a názorně umí Šusta vypravovati. Věci vzdálené dovede nám tak přiblížiti, že se odehrávají jako přítomné před očima čtenářovýma. A když už by se někdy zdálo, že se ztrácíme v podrobnostech a

jakási únava by se nás proto zmocňovala, spisovatel vzpruží brzy zase naši pozornost tak, že čtenář opět rád čte dále, jsa upoutáván a váben novými požitky slohovými. A jak jsou Šustovy obrazy a příměry přiléhavé! Tu není nic hledaného, ani vynuceného; jest viděti, že spisovatel tak to má v duchu zpracováno a že ani nedovede jinak hovořiti. Vidí jako básník vše mnohem názorněji a barvitěji před sebou; kde jiný má holá fakta, obrazotvornost Šustova nesnese suchého nazírání, trópy, figury je pronikají, zživotňují, zjasňují a zpříjemňují. Kdybychom chtěli doklady toho uvésti, octneme se na rozpacích, které zvoliti jakožto pěknější. Klid, nestrannost a prostota vypravování Palackého jsou u Šusty překonány; jako polemisuje s některými názory Palackého a je vyvrací a na místě jejich buduje stavbu novou, tak také ve slohu přeje větší svěžesti, barvitosti, obrazovosti. Kdežto se v Palackého Dějinách vypravovatel úplně ztrácí za vypravováním, u Šusty slyšíme nejednou kritického hodnotitele i obhájce svého pojímání věcí, osobního nazírání.

Karakteristika a kritika jest přesvědčivá, mohutný obraz doby vyrůstá pod štětcem a perem autorovým před našimi zraky, budě žádostivost dalšího poznávání, jako když konturista z několika čar vykresluje životnou podobu osob i věcí.

Chce-li na př. spisovatel znázorniti moc a význam papeže Bonifáce VIII. r. 1300, řekne to asi takto: Triumf moci papežské se zrcadlil v nádheře i sebevědomém postoji papežově, když, žehnaje z loggie lateránské skloněným hlavám tisíců, zářil drahokamy jako východní sultán a s novou tiárou o třech zlatých kruzích na hlavě se jevil pánem knížat i králů. — Podnikavost zámožnějších měšťanů za posledních Přemyslovců se zobrazuje takto slovy: Tu měšťan najímá dvorce ty (které se staly břemenem pánům) na lhůty delší nebo kratší, provádí na nich nutné opravy stavební a jeví se tak oku našemu ve světle zcela podobném jako dnešní židovští nájemci panských dvorů, kteří rovněž nalézají v zemědělské výrobě vhodné pole pro své výtěžné sklony. — U krále Václava II. vysvětluje nám Šusta jeho zálibu pro vědy, ač sám ani čísti ani psáti nedovedl, tím, že »snad právě proto, že mu kniha a věci učené nebyly v útlých letech zhnuseny školskou pedanterií, zajímal se o ně Václav II. dospívaje, a to vášnivě, jsa v tom směru podporován pamětí přímo zázračnou. I velmi dlouhé vývody jednou předčítané dovedl prý hravě opakovati.« O rázu smrti královy prý šly světem podivné zkazky. »Zdálo se nemožným, aby mladý král, který oslnil všecek svět nádherou a rychlými úspěchy, zemřel všední plebejskou chorobou.« — Vliv uherského pobytu na mladého

Václava III. Šusta shrnuje v ten výsledek, »že kralevic poznal bujnou nevázanost polobarbarského ovzduší, pro mladou mysl tak svůdnou, a volný způsob vlády, naprosto odchylný od opatrné vlády otcovy, přetížené právnickou pedanterií a kněžskou psavostí.« Propuknutí nespokojenosti Šusta odívá ve slova: skutečný výbuch nálady té způsobil ovšem doutnák přiložený z venčí.

A tak bychom mohli uváděti příklady s každé stránky knihy a utvrdili bychom se jen v přesvědčení, že sloh tak plastický a vzpružující, tak výstižný a obrazným obratem věc jadrně znázorňující najdeme sotva u kterého druhého dějepisce našeho po Palackém.

Jazykové správnosti spisovatel jest dbalý pečlivě. Proklouzly mu sice tu a tam také některé drobnosti, jež vidíme neradi, ale většinou se mohou klásti na vrub chyb tiskových (tak na př. ohražuje se proti tomu, m. ohrazuje se, vyhražuje si právo m. vyhrazuje, v době, o níž nám jde, m. o niž, přívrženci m. přívrženci, zúžovaly m. zužovaly, vrací m. vracejí, není s to zjednati nápravy m. není s to, aby zjednal nápravu, dotavadní m. dosavadní n. posavadní atd.). Závažnější jest přání, kdyby počet cizích slov mohl býti obmezen. Těch jest opravdu mnoho a leckterým z nich čtenáři neodborníci nebudou rozuměti. Někdy se hromadí tou měrou, až dusí lepotu slohovou, na př. na str. 134 (maní voleno): Vyhání je nejednou a zbavuje beneficií stejně jako nevěrná »hrabata«, právem spolií zmocňuje se jejich pozůstalosti; »clerus et suppani« vystupují ruku v ruce na dvoře vévodském i při velikých kolloquiích národních... Nebo na str. 135: Zastoupení ministeriály umožňovalo, že velmož měl současně několikerou »dignitas«, třebas vedle hradského beneficia některé léno lovčí, přinášejíce (?) značný podíl na dávkách povinných knížeti za extensivní užívání lesa, jako to měl na příklad r. 1183 jmenovaný »Milgost comes, beneficium habens in Bouses et summus venator silvarum in Netholicz.« Lenní soustavu i všude jinde vyznačovala takováto kumulace beneficií... mechanicky hromaděných... Jednotlivých cizích slov tu jsou sta (na př. kvoty z tributů, zásadní exempcí, mnoho statků mensálních, pravidelná schematičnost, jurisdikční stavba nových hradišť, funkce své specialisoval, allodifikaci se ubrániti, imunitní privilej, legislace, složitý formalism půhonů a jiných obšírných zvyků processuálních, v 13. věku již není možno u nás mluviti o patriarchálním despotismu, jen malá část unikla do ciziny desátky křížovými a servitiemi papežskými anebo platy prokuračními, vymáhanými ob čas papežskými legáty, církevní temporalie, kostel kolegiální, zabezpečující život legií tonsurovaných hlav atd.

Bylo by s velikým prospěchem čtenářstvu, kdyby se na konci

II. dílu připojil výklad cizích slov a terminů; celé věty bylo by se doporučovalo přeložiti hned pod čarou, když kniha tato jest určena širším vrstvám.

Kniha Šustova, kterou Matice Česká zvolila také za podíl svému členstvu, dochází u obecenstva veliké obliby.

Jan Vyhlídal: *Pohádky a pověsti z Hané.* Nákladem vlastním. Tiskla »Snaha« v Drahotuších-Hranicích. Za 1.50 K. Výtěžek věnován bude českým matičním školám na Opavsku.

Knížka tato obsahuje 8 pohádek o hloupém Jankovi, 7 pověstí o císaři Josefu II., 3 pověsti ze světové války a 6 pověstí a pohádek různých.

Kromě několika málo čísel všechny vypravovánky ty jsou podány nářečím hanáckým. Význam knihy jest tedy ryze nářeční. Spisovatel má toliko zásluhu, že ty pohádky a povídky sebral a v jednu knížku sloučil. Jednotliví vypravěči jsou jmenováni u každé z nich a také věk jejich a místo pobytu — zcela jak toho žádá novodobá věda. Vypravovatele volil p. spisovatel nejraději staré: měli tenkráte let 80, 72, 70, 60, 58, 50, nejmladším pramenem byla 36letá služebná z Huzové. Jen někdy vydavatel přestává na uvedení místa; u pověstí o císaři Josefu II. uvedeno, ze kterých časopisů nebo knih jsou vyňaty. Staré lidi volil proto, že jsou v nářečí i v tekstě vypravování spolehlivější a přesnější, zachovávajíce staré údobí dialektu, neporušené ještě školou, novinami a živým stykem dnešních lidí. Staří, jako věrně zachovávali kroj a zvyky, tak zachovávali i mluvu. Pohádkám a pověstem pevně ještě věřili, čehož u mladých už není. Dnes pohádkám a pověstem pomalu nebudou věřiti už ani děti; nářečí porušují steré vlivy, takže se počíná droliti jako hradba, vydaná v plen větrům, dešťům a sněhům i ničivému kladivu lidí.

Tím taková knížka, jako jest tato Vyhlídalova, nabývá zvláštní ceny jazykové, zejména může-li se čtenář spolehnouti na vydavatele jako na znalce a autoritu, který se sám radostí přímo chvěje, že mohl přispěti k zachování kusa staré doby aspoň po stránce jazykové.

Vybíráme ze slov a vazeb, kterých Bartoš nemá ve své Dialektologii, aspoň několik: poledňovať — obědvati, veščiřovať se — vysmívati se, potřečka — máslo, jiskať — hledati a zabíjeti (vši), měl čeno — měl co činiti, chrtósať někoho — dříti ho, trondra, tróbela — hlupák, zavedňa — ve dne, žečka — lžíce, meza — mez, cancorovať se — toulati se, políva — polévka, zhniloch — lenoch, hlópé jako bas, chlapoš, chlapina — chlapík, bivol — bů-

vol, máš místo — máš usedlost, hysora — parádník, podaruněk, kryv crcólí, jéjdamyho (zvolání), no nechťátě (nechať), ostanoviť se (utišiti se) atd.

Při tom čtení překvapuje množství cizích slov v hanáčtině. Na několika stránkách jsme našli tato: rathóz (radnice), renk (náměstí), obtrit (záchod), luft, krchov, vizitýrovat, rajtovat, gumolastykový, vepiglovany šate, lamentyrovat, kulirovat (léčiti), zoft (šťáva) a j.

Kdo se chce potěšiti pravou hanáčtinou a jejím vtipem, nebo kdo by ji chtěl poznati v pravé podobě, tady má k tomu dobrou příležitost. Pro širší čtenářstvo by byl měl býti připojen slovníček a uvedení do hanáckého nářečí. Nebudeť každý rozuměti všem slovům a vazbám, na př. pochop vzít že je ztratiti rovnováhu (podle Bartoše), nebo co to je: někoho chrtósat, drchmat a p. Někde vydavatel tomu vyhověl, připojiv výklad v závorce.

DROBNOSTI

BRZO ČI BRZY?

Obé je správné. Starší je brzo, brzy u Gebauera doloženo po prvé v příjmení Brzybohatý r. 1545. Brzy vzniklo podle brzky, a toto zase místo staršího brzce (příslovce příd. brzký) podle příslovcí česky, lidsky, pohansky atd.

CÍN.

Novému aluminiu jsme se naučili říkati hliník, starý bronz někteří naši básníci jmenují spěží, nahrazujíce cizí slovo bronz slovem znícím po česku (ačkoli je to jen zakuklené něm. Speise). Ale o »cíně«, o »cínovém« nádobí mluvíme všichni bez rozpaků. A přece je to slovo, jež jsme vzali od německých sousedů; kde je vzali oni, sami nevědí, ale slovanské slovo to není. Staré, slovanské jméno cínu je čistec (po »čisté«, bílé barvě tohoto kovu), a tak jej jmenovali i naši předkové, až asi od 15. st. se počíná ukazovati jméno cizí. Naši předkové také znali čistcování (cínování) jiných kovů, snad dříve, než národové okolní; na př. »počistcovaným« měděným plechem byla pokryta »bílá věž« na hradě pražském. Snad by se tato stará slova měla a mohla obnoviti? Slovo čistec s významem »cín« zaniklo, protože našim předkům znamenalo také »očistec« (a o očistci uvažovali, mluvili a psali v dobách náboženského našeho hnutí velmi mnoho). Dnes by této překážky nebylo: že totéž slovo znamená také jistou bylinu, příliš by nevadilo.

KREVNICE, TUČNICE.

»(Řezník) střeva masitostí nadívaje klobásy (nadívaniny) jako veliká jelita, (bachory), jelita, klobásy vepřové, jitrnice, krevnice (jelita krevná, jelita kroupami a krví

vycpaná), tučnice (jelita tučná), tolikéž kousky masa vnitřní (nádivku), vepřové plece, zadní kýty a polty vepřové dělá«: tak i ve dnešní nouzi možno čísti v čl. 421 Komenského Zlaté brány jazyků otevřené. Z těchto krásných slov krátkostí a jadrností by zasluhovala dalšího života krevnice a tučnice (něm. Blutwurst a Speckwurst); a zvláště tučnice, slovo jistě češtější, než napodobeniny německého slova Presswurst, jež čítáme na jídelních lístcích a na lákavých nápisech uzenářských, tlačenka a lisák (anebo pravopisem trochu divokým také lysák). Slovo tučnice ostatně je slýchati v lidu u Brandýsa n. O. Ani p o l t y nezasluhují zapomenutí, v něž upadly: polet (méně správně polt, muž. r., 2. pád poltu) je slovo příbuzné s půl, půlka, polovice atd., žije ještě v slovese rozpoltiti, a bývaly jim označovány nasolené kusy vepřového masa a zvláště slaniny.

NÁTKA (KOLÍK).

Vyměřuje-li se směr cesty nebo silnice, místo k základům domu atp., označují se hlavní čáry kolíky vraženými do země. Tuto práci naši stavitelé jmenují kolíkováním, neřeknou-li raději, že se budoucí cesta »flokuje«. Za starých časů se cesty, meze a hranice statků a snad také základy budovy v y t ý k a l y; tohoto slova dnes užíváme snad jen ve smyslu přeneseném, mluvíme-li o vytčeném úkolu atp. I n a t k n o u t i, n a t ý k a t i se říkalo, ale spíše o jediném místě poznamenaném kolíkem; tak na př. Černého Herbář z r. 1517 radí, nejdeš-li bylinu křivatec, »máš sobě jej znamenati, něčím natkna a na den sv. Jakuba a Filipa musíš jej vykopati.« Kolíky a tyčky, jimiž se »vytýkalo«, byly »n á t k y« (nátkami vytýkali na př. dva sousedé meze podle listin z r. 1510 v Arch. Č. 13, 245 n.); dnes se tomu říká kolík, anebo obyčejně flok (něm. Pflock). Nátka je slovo utvořené jako zátka, důtka, výtka, otka (otkou se »otýká« radlice, aby se zbavila země) a jistě mnohem názornější než kolík, o nečeském »floku« nemluvě.

SADÍLEK

jako příjmení vzniklo z posměšné přezdívky. Sadílkem nazývali jindy člověka chlubného, domýšlivého, který myslí, že všemu rozumí. Komenský v předmluvě k Zlaté bráně jazyků z r. 1631 praví na př. o podobném spise starším, že »ne tak pro cvičení počátečníků se hodí, jako pro podál přišlých (zvláště sadílků) zkoušení« (t. j. není pro začátečníky, nýbrž pro pokročilé, zvláště domýšlivé). Ceny zboží, zvláště pokrmů a nápojů, za starodávna »sadívali« (t. j. ustanovovali podle jakosti a jiných okolností) sousedé od obce k tomu zřízení; snad se jim říkalo také »sadílkové«, a »sadílek« snad byl sadil, který si vedl v úřadě nějak nepříjemně. Dokladů k tomuto výkladu nemáme; osoby, které »sadily« chléb, pivo atp., obyčejně se jmenovaly »sádce« nebo »sádčí«.

SEN A BEZESNÝ.

Ve snách je jazyková nepravidelnost: čekali bychom ve snech (po staru ve sních), anebo spíše ve snu (ve sně), protože jinak není sen slovo pomnožné. Proč se tak říká, nevíme; ale říká se tak, co jazyk český známe, a bylo by zbytečné i marné vnucovati

mu tvar »správnější«. Slovo sen podle původu znamená vlastně spánek (ne co se ve spaní zdá) a s tím významem se ho dříve často užívalo: proto nelze míti za nesprávné, znamená-li přídavné jméno bezesný (bezesná noc) tolik co beze spaní. Jazyk náš si ostatně vytvořil při tvarech tohoto slova jemný rozdíl, jehož nebývá vždy dbáno: ve snách je spíše příslovce a znamená »ve spaní, ve snu«, ve snech je skutečný 6. pád mn. č. (»ve snech bývá pravda«).

SVRCHUPSANÝ A NÍŽEPSANÝ.

je staré předložkové spojení z dob, kdy vrch znamenalo ještě hořejšek (význam »hora, kopec« se šíří od 16. st., ač již před tím jsou ojedinělé doklady); proto nejsou rčení svrchupsaný, svrchu jsme mluvili atp. nesprávná (jsou v tom ovšem překlady lat. rčení se supra). Svrchupsaný, svrchuřečený (také napřed, dříve, nahoře psaný, jmenovaný atp.) čte se v starých listinách (od počátku 15. st.) stále; proti tomu bývalo obyčejně dolepsaný (vdolepsaný), ale i níže se tak říkávalo (»takto řeč teď níže« již v Tkadlečku) a ani nížepsaný atp. není tedy nesprávné.

ŠROT

je slovo německé: obilí na hrubo semletému, jímž se krmívali na př. psi a vepřový dobytek, říkávali naši předkové t l u č (žen. r., 2. pád tluči). Je to slovo vzniklé v dobách, kdy se tluč dělávala (podle Komenského) ještě opravdu tak, že se obilí tloukło v nějakém hmoždíři; ale žilo i později, když byla tluč již výrobkem mlýnským. Dnes i mlynáři, jejichž řemeslo vedle sladovnictví po stránce jazykové zůstalo nejpoctivěji českým, znají snad všude jen »šrot«: ale snad by nebylo nemožno vzkřísiti staré slovo domácí?

Dnes »šrotujeme na šrotovníku«: stejně bychom mohli dělati tluč nebo tlučovati na tlučníku; byla by to slova stejně tvořená jako na př. bičovati, kočovati, krupník.

VAŘÍCÍ VODA.

Také slovo v a ř í c í plnívá hrůzou přísné gramatiky; jednak proto, že sloveso vařiti se samo jim je zbytečným novotvarem za starší vříti, a také proto, že jim u slova vařící schází zvratné zájmeno. Bartoš vykládal, že voda vře, polévka se vaří. To je výklad, který se asi zakládá na tom, že ve slovese vříti hledáme děj spíše samočinný, kdežto pokrmy vaří člověk. Ale rozdíl mezi oběma slovesy je jiný: vříti je zkrátka slovo v lidové mluvě zanikající, ale významu téhož co pozdější vařiti se. I o pokrmech se říkávalo (a někde posud říká), že vrou; Dalimil na př. vypravuje o Rudolfu I., že »v jeho kuchyni kaše vždy vřieše« (vřela), staré kuchařské knihy vykládají o pokrmech, co se s nimi má díti, když »vrou« nebo »uvrou« (uvaří se) atd., a zrovna tak v krajích, kde slovo vříti zaniklo, říká se i o vodě, že se vaří. Vařiti se není ostatně slovo příliš mladé; v tištěném Lucidáři z r. 1498 čteme již, že moře je slané, poněvadž »vaří se ustavičně«, kdežto starší rukopis ještě má starší »vře«. Nevypovídáme války starému vříti, jež se hodí zejména slohu vybranějšímu a básnickému; jsme rádi, že ještě nezaniklo v našem jazyce knižním a místy ani v mluvě lidové; ale

dovolili bychom, aby vedle něho žilo i pozdější vařiti se, a dobře víme, že bude žíti a přečká staršího bratra, i kdybychom mu toho nedovolovali.

Místo »vařící voda« máme prý říkati »vroucí«. Tak dnes nikdo nemluví, ani snad nepíše; slovo a tvar vroucí je příliš zastaralý, aby se ujal o představách z denního života, a i básník ho užije leda ve smyslu přeneseném, na př. o lásce neb o jiných citech. Mohli bychom říkati »vřelá voda«; ale vřelý je méně než vařící, podle tvaru jest to vlastně, co vřelo, ne co vře, v denním hovoru znamená asi tolik, co »horký« (nikdo by neřekl o vodě vařící se klokotem, že je vřelá), a hospodárný jazyk má šetřiti jemných rozdílů synonymových. Tedy máme snad říkati »vařící se«, jak jsme právě sami napsali v spojitosti, v níž »vařící« (s příslovečným určením) by nebylo možno?

Kdo by toho žádal, nedbal by pokynů jazyka samého. Vařící ovšem jako příčestí by mělo míti u zvratného slovesa také zvratný tvar (vařící se); a toho také užije Čech jazykem svým myslící sám, kde je to opravdu ještě tvar slovesný. Ale příčestí na -cí se stávají jmény přídavnými a vyjadřují pak nikoli průvodný děj sám, nýbrž vlastnost jevící se stále nebo aspoň občas na nějakém předmětě; a zrovna v tomto významě jich ještě užívá lidový jazyk podnes, ač se jich vzdal jako tvarů slovesných (říkáme na př. vševědoucí, všemohoucí, přísedící, věřící, přející atp). A slovesný tvar, když se stává jménem, ať podstatným či přídavným, pozbývá nutnosti, aby vyjadřoval jen jediný rod slovesný. Přídavná jména na -lý, ač pocházejí od sloves, mohou sloužiti rozličným rodům slovesným, a jen cizinec, neschopný mysliti po česku, spojoval by je se zvratným zájmenem; kdo se opil, je opilý, ne »se opilý«, právě tak, jako znalý je člověk, který zná, i předmět, který může býti rozeznán. Podstatná jména na -ní v starším jazyce také pravidlem nemívají zvratného zájmena; říkáme i my posud zdání, ne zdání se, loučení, ne loučení se, shledání, ne shledání se atd. Ovšem, dnes i v této věci často hřešíváme a skoro již ani necítíme, jak nepřirozenou, řekl bych koženou tím činíme tu pružnou českou řeč; nedávno na př. četl jsem v novinách »Odříkání se« jako nadpis výkladu, jehož původce sám potom v celé větě ani sám již nedovedl této nestvůry užíti a napsal, že »válka ohromné většině občanstva uložila oběti a odříkání«.

A také příčestí na -cí v době starší, když tento tvar ještě byl při síle a nežil jen v jednotlivých zbytcích, jako žije v mluvě živé dnes, mohla býti bez zvratného zájmena, kde se stávala jmény přídavnými; ba i »pravidelnou« koncovku při tom měnívala, o čem se zde nehodláme zbytečně šířiti. Nebylo to stálým pravidlem, jakož jazyk rád potírá přísného soudce rozličnými nepravidelnostmi a nedůslednostmi; ale doklady takové jsou. Tak na př. čteme v glosách z 15. stol. »o túlajícím měsíci«, t. j. o měsíci, který »se toulá« (ve smyslu starém »přechází s místa na místo«), a zase kopí třesúcí«. Tak čítám v nových knihách časem i chvějící, na př. v překladě pocházejícím od dobrého spisovatele větu »odpověděla hlasem chvějícím«: není to proti duchu našeho jazyka (známou větu z evangelia sv. Matouše 11, 7 překládá evangelistář Olomoucký »což jste vyšli viděti třstinu větrem se chvějící«; podobně ve Čteních kněze Benešových »co ste vyšli na púšti trest viděti větrem hybagycze«, t. j. hybající). Místo slovesného svietiecí se čteme na př. v úkole přídavného jména

svietějící (zářivý); místo slovesného bojiecí sě jako označení stálé vlastnosti bojúcí. A tak snad není ani veliký hřích, utvořil-li si jazyk náš také přídavné jméno vařící.

Chceme-li ostatně býti důslední, »opravujme« i zde důsledně. Od jakživa se po česku říkalo stkvíti se (jindy stvieti sě a pod.). Jest-li chyba, říkati vařící voda, je chyba také přídavné jméno stkvoucí, a říkejme tedy stkvoucí se, anebo raději stkvící se, jak píšeme beztoho, kde jde o tvar slovesný, ne o jméno vlastnosti. Totéž lze říci o přídavném kající vedle slovesa káti se a vedle skutečného příčestí kající se. Kdo by opravoval přídavná jména stkvoucí, kající, opravoval by ovšem tvary, doložené od nejstarších dob našeho písemnictví. J. Z.

VĚSTNÍK ZÁLOŽENSKÝ,

vydávaný Jednotou záložen za odpovědné redakce dr. F. Illnera, má také rubriku: Očista jazyka, což jest jistě úkaz velmi potěšlivý a svědčí o osvíceném duchu redakce. Uvádíme tuto některé z návrhů v té rubrice podaných p. Jarosl. Šimáčkem, náměstkem tajemníka Jednoty záložen. Zavrhuje rčení: Společenstva s obmezeným ručením a místo něho doporučuje spol. o obmezeném ručení n. obmezeného ručení. Tímto druhým způsobem jest zapsána Občanská záložna ve Vídni. — Místo: Obč. záložna se sídlem v N. navrhuje se pouhé: sídlem (bez předložky s). Zcela správně. — Rovněž má Věstník zál. pravdu, neschvaluje-li předložky n a ve vazbách: na vkladech, na zápisném, na podílech přijato, na daních, na darech ap. vyplaceno a žádá-li, aby se říkalo a psalo: přijato vkladů, podílů, vyplaceno daní, darů ap. — Když Spořitelní Obzor přinesl projev o českém názvosloví v peněžnictví, žádaje III. třídy České Akademie, aby na ně pamatovala při chystaném Slovníku jazyka českého, Věstník záložensky se k té žádosti připojil, ale upozornil na to, že věcí důležitější než odstraniti cizí slova fond reservní, pensijní, garanční, kurs, priority, obligace, renta, akcie, banka, provise, manipulace, porto, dubiosa, deposita, debitor, kreditor atd. jest očistná práce po stránce ducha jazyka, co do vazeb, úsloví, spojení vět. Doporučuje-li Spořitelní Obzor utvořiti poradní sbor z peněžních praktiků a jazykozpytců pro sestavení názvosloví obchodního a bankovního, míní Věstník záložensky, že jest dosti dobrých a cenných spisů v tom oboru vydaných (od Čeňka Kliera, A. Tománka, prof. Pazourka, řed. Fr. Procházky) a že možno tedy každému začíti s tou očistou u sebe sama. Za reservní fond zavedly některé ústavy název: základ záložní, za obchodní místo (pro třídní loterie) se navrhuje o b c h o d n a a za upisovací místo: u p i s o v n a podle vzoru: záložna, kteréž slovo se objevilo po prvé v Čase dr. Krásy ze dne 9. ledna 1861 na místě posavadní záložní kasy, utvořeno bývši však už dříve prof. dr. Jos. Durdíkem.

DIVOKÉ KVÍTÍ Z NOVINAŘSKÝCH LUHŮ.

Český Denník ze dne 11. listop. 1917 obohatil naši mluvu novou perlou: převýdajem bankovek, což má znamenati přílišné vydávání papírových peněz. Tím slovem se roztrpčili mnozí čtenáři. Strojvůdce c. k. státních drah na př. nám píše: Proti takové »obrodné snaze« bude musit pracovat důkladnější kartáč a přiléhavější důkladnost nežli pouhé vytýkání. . . Podpisujeme!

V Přerodě se čte o plzeňských pohledech malíře Konůpka mimo jiné toto: Hladkých linií v nich nehledejte, za to jadrnou chuť sama ducha staroby, milou kořennou krásu pravdy, z nitra zplesnivělé, omšelé a zvětralé hmoty nelichotně a s energií vyvážené ucítíte z nich vždycky.« Nebyl-li by p. kritik (B. Polan) tak laskav přeložiti to do poctivé češtiny, srozumitelné také čtenářům, nejen jemu? »Krása pravdy, z nitra zplesnivělé hmoty« by toho zvláště zasloužila!

V Nár. Politice ze dne 16. listop. jsme čtli podobnou nejasnou věc: Tím vylákal (Lord George) k souboji svého předchůdce v ministerském předsednictví, lorda Asquitha, jenž »znamená jako odpovědný redaktor« za tuto neblahou část anglické válečné kroniky. Což páni pisatelé si nikdy nepomyslí na ubohé čtenáře, budou-li tomu rozuměti, co jim předkládají ke čtení? Tady jistě nešlo o souboj, nýbrž o podráždění lorda Asquitha, který jest odpověden z té části, z toho údobí angl'ické války.

Tamtéž čteme, že v některých krajích Čech panuje vyslovená nouze. Jinde už jsme také čtli o vysloveném nepříteli našem. Vůbec by se toto nové bylí rádo dostalo do zdravých ještě luhů naší mateřštiny, kde jsme posud znali jen opravdovou, velikou, bolestnou, nesmírnou nouzi, a nepřítele zarputilého, zlého, odpovědného.

V Právu Lidu dne 14. listop. jsme se zarazili nad tímto divokým květem slohovým: Nepřebírá příliš ve vtipných zrnkách, které oba autoři sypou do jejích třech(!) jednání, kořeníce jimi komické situace, vyplývající ze záměny osob.

Nár. Listy dne 13. listop. otiskly resoluci přijatou schůzí poslance Lisého v Semilech konané; jeden odstavec její zní: Předpokladem pro úspěšný boj za český stát a jeho dosažení uznáváme semknutý celý český národ v jednu stranu. V budoucím státě českém bohdá se bude mluviti lépe česky, než se stalo v této resoluci. Tam se řekne prostě a nestrojeně, že má-li boj náš za český stát míti úspěch a máme-li dosíci toho státu, pokládáme za věc nezbytnou, aby se všechny strany v českém národě semkly v jednu jedinou.

Tamtéž už dříve jsme čtli: Nesporně, že téhož mínění jsou též všichni ostatní jihoslovanští poslanci. — Slovo nesporný a nesporně za poslední doby nabývá veliké obliby u nás, jak obyčejně všecky novotiny. Ale aby tvořilo samo již i větu hlavní, to jsme shledali teprve tady. Dosud jsme se v takovém případě obcházeli beze sporů, a říkali jsme, že není pochyby, nelze pochybovati, možno míti za jisté ap.

Tamtéž dne 16. listop. večer (v básni Míly Mráčkové) bylo užito velmi divného tvaru přídavného jména: A naše rány? Ostře když pálí, mozek je činn, paže se vzpíná.

Právo Lidu otisklo svého času toto upozornění: Ohledně předplacení viz nárožní plakáty. I toto ohledně se rozlezlo po řeči a po spisech měrou již povážlivou. Už málem nikdo nemluví a neví nic o věci, nýbrž ohledně té věci, zprávy se přinášejí ohledně války, bojů, divadla atd. Ohledně svého syna, své dcery, svého příbuzného rodiče nemají míti obav; posud je měli o syna, dceru, atd. »Ohledně té věci se račte obrátiti na pana radu,« doporučuje nám úředník místo o tu věc, v té věci.

Ohledně prázdnin vánočních jest nyní veliká nejistota a zvědavost; proč ne: ve věci, co do prázdnin?

T a m t é ž: Nedocílil žádného účele (spr. n e d o s á h l ú č e l u), A v listárně redakční jednou byla tato sbírka kazimluvů. Váš dotaz byl pod touto značkou zodpověděn (m. N a Váš dotaz b y l o o d p o v ě ď ě n o). — Bude-li Vám uvedený obnos posílati, přijměte jej (m. uvedené p e n í z e uvedenou č á s t k u. Obnos utvořeno podle něm. Betrag). — Za sdělení díky; předali jsme ukázku obecnímu staršímu dru Soukupovi (m. za z p r á v u díky; oblíbené nyní s d ě l e n í je nesprávně utvořeno podle něm. Mitteilung — o d e v z d a l i jsme ukázku atd.).

V e Z v o n ě měla Anna Ziegloserová pěknou a duchaplnou povídku Most. V ní jsme našli tyto věty blízko po sobě: Chodívá plakat a stěžovat si pod obraz pramáteře rodu. — Pod obrazem pramáti rodu . . . káravě pronášela atd. — A usmívala se na komorníka, jenž ji vždy ve strachu provázíval pln obav, aby jí za to »rouhání« pramáteř nespadla na hlavu. Zarazil nás ten boj se skloňováním pramateře, protože jinak spisovatelka má dobrou češtinu. »Pravidla českého pravopisu« byla by ji zbavila toho kolísání; jen nahlédnouti do nich! Pod heslem máti by byla našla hned poznámku že v 1. pádě se chybně užívá tvaru máteř, 2. pád že jest mateře (a ne máteře), 3. a 6. mateři (ne máteři), 4. pád že jest máteř. 5. máti. 7. mateří. Tvary chybné jsou: od máti nebo od mátě, svou máť atd.

T a m t é ž na str. 637 ještě se nám nelíbily tyto věty: Vymohl na státu vyřízení rozhodnutí o zregulování labských břehů v těch místech. Odevzdal městu vyřízení a za nastoupení Ludvíkova počaly se regulační práce. Snad by bylo postačilo říci: Vymohl na státu z r e g u l o v a t i labské břehy aneb: a b y labské břehy b y l y z r e g u l o v á n y. Odevzdal městu vyřízení (výnos ministerský), a k d y ž L u d v í k n a s t o u p i l, počaly se práce.

HOVORNA.

PSANÍ PŘEDLOŽEK.

Psáti předložku dohromady s příslušným jménem (anebo ji spojovati aspoň čárkou, tiretem, na př. do-domu), aby se tak zabránilo nesprávnému kladení přízvuku na jméno místo na předložku, setkalo by se dnes s několikerými překážkami, ačkoli by to nebylo nic nového (psával tak již Puchmajer). Příčilo by se to — nehledíme-li ani na nezvyklost této novoty — především zásadě českého pravopisu, psáti odděleně slova, která se cítí jako slova samostatná. Předložka nesplývá se svým jménem tak, jako na př. předpona, třeba že s ním tvoří zvukovou (fonetickou) jednotku, neboť není neodlučitelná; píšeme předměstí; neboť spojení je tu nerozlučné, ale píšeme před městem (nikoli předměstem), neboť ta dvě slova lze odděliti slovem třetím, na př. před tím městem; proto píšeme také nahoru (hinauf, příslovečná spřežka), ale na horu podle na tu horu (v. Gebauer-Ertl, Mluvnice česká § 125). Psaní do-domu by nemohlo býti dále provedeno důsledně, neboť některé předložky (dle, kol, krom, skrz,

stran) zůstávají před příslušným jménem bez přízvuku. V mnohých případech by se také vyskytla obtíž, že by bylo podle zásady navrhované nutno psáti předložku dohromady se slovem, které k předložce vlastně nenáleží, na př. zajejich hlavu, nadutý strom, potuze dobrém obědě ap. A posléze, jak by bylo psáti předložkové výrazy, kde jméno na předožce závislé se píše písmenem velkým, na př. do Prahy? Lépe tedy zůstati při dnešní zásadě pravopisné a čeliti nesprávnému přízvukování výrazů předložkových raději pečlivým navykáním správné výslovnosti. Zeyer v Olgerdu Gejštoru píše »b e z p o č t u valných z vosku pochodní«, a přece počítá předložku za slovo nepřízvučné.

VINCA, 2. pád VINCI.

Jména, jako Vinca, Váša, Váňa a ženská Káča, Máňa a p. mají v nové češtině vlivem své nominativní koncovky v 2. pádě koncovku podle vz. sluha, žena. Bylo by ovšem psáti analogicky v 2. pádě -y (ve výslovnosti rozdílu mezi i — y není), ale abychom tím oko neuráželi, píšeme raději podle pravopisných zásad dnes obvyklých Vinci, Váši, Váni, Máni, ačkoliv tu koncovky -i vlastně není.

ČÍSLOVKY ŘADOVÉ

se tvoří od číslovek základních vyšších sta způsobem dvojím, na př. roku tisícího šestistého dvacátého prvního (n. jedenadvacátého), t. j. od každého slova číselného (kde spřežky pětadvacet a p. se berou za jedno slovo) se tvoří řadová číslovka zvlášť, anebo: roku tisíc šest set dvacátého prvního (jednadvacátého), t. j. tvar číslovky řadové mají jen desítky a jednotky. Obojí způsob byl již v staré češtině obvyklý, ba způsobu druhého se užívalo častěji než ideálního způsobu prvního; na př. tisíc dvě stě jedenmezcietmé léto (Pass.) ap.

PIJI — PIJU, KUPUJI — KUPUJU.

Tvary s -i se vyvinuly v jazyce spisovném přirozeně (přehlasováním u —i) a jazyk spisovný je zachovává týmž právem a z téže příčiny, jako na př. 4. p. duši (za starší dušu) nebo ji (za starší ju). Časem však (hlavně od pol. XVII. stol.) šíří se v obecném jazyce (a odtud i ve spisovném) v 1. os. jednotné zase tvary s -u, piju, kupuju, a to zejména vlivem sloves kmenů tvrdě zakončených, vedu, beru ap. V jazyce obecném koncovka -u (vyjma 1. os. chci) úplně již zobecněla; i jazyk spisovný povolil v některých případech tomuto nátlaku a po souhláskách retných, jakož i po l, n bývá i v jazyce spisovném nyní -u pravidlem: dřímu, hrabu, sypu, melu, stůňu a p. Jinde však zachovává spisovný jazyk tvary s -i, piji, kupuji, pláči, káží atp. Jazyk obecný se svou důsledně provedenou obnovou tvarů s -u způsobuje ovšem v jazyce spisovném i v těchto případech kolísání, a proto se v jazyce spisovném vyskytují vedle tvarů s -i také tvary s -u, piju, kupuju ap. Pokud však nenabyly převahy a nevytlačily z užívání tvarů s -i, sluší dávati přednost v mezích výše vytčených tvarům spisovným piji, kupuji. Dekretovati spisovné řeči tvary s -u šmahem, nemá nikdo práva, ať by se to dělo z důvodů jakýchkoli (pro libozvuk a p.). Úplné jednoty mezi jazykem spisovným a obecným nikdy nebylo a nebude; to plyne přirozeně z rázu řeči té i oné.

DOPIS, PŘÍPIS

významem, v němž se jich dnes užívá (Zuschrift, Brief), jsou slova nepříliš stará (přípis znamenalo podle Jungmanna původně přepis nebo formulář) a nebude zajisté daleko pravdy domněnka, že něm. Zuschrift mělo vliv na jejich utvoření aneb aspoň na jejich nynější význam. Staří říkali prostě list anebo psaní; lid tak říká dosud.

VELIČENSTVO, VELIČENSTVÍ.

Slovo veličenství bylo již ve staré češtině a je dosvědčeno Evangeliem sv. Matouše s homiliemi z 2. pol. 14. stol. u významu »velebnost« (s veličenstvím = cum magnitudine). Nově však uvedeno do jazyka našeho, jakožto titul císařský, asi z jazyka polského (jeho carskie wieliczeństwo, Linde, VI, 294). Srv. také »N. Ř.« 1, 62.

ZÁZEMÍ.

Za toto slovo nově a ne šťastně utvořené nabízí čtenář našeho časopisu slovo vnitrozemí. Bylo by ovšem lepší než slovo zázemí, za něž jiný přítel »Naší Řeči« navrhl slovo zápolí (viz »N. Ř.« 1, 316), jenom že slovo vnitrozemí má již svůj význam ustálený, jakožto opak výrazů přímoří, pomoří a p.

ABY SES.

Dostalo se nám tohoto upozornění: V čís. 10. »Naší Řeči« str. 301 vytýká recensent panu Demlovi mezi jiným za chybu »a b y s s e roztahoval« místo prý »a b y s e s« — zajisté neprávem, neboť a b y s s e jest jediné správné. »S e s« vzniklo ze »j s i s e« (ty ses vrátil, ale lépe tys se vrátil) a nemožno říci »aby jsi se«. U Kotta čteme: »a b y s e s špatně m. chci, a b y s s e prohlásil«.

K tomu podotýkáme: Výtka z »a b y s s e roztahoval« byla učiněna právem. Gebauer v Historické mluv. III, 2 (2. vyd. z r. 1909) str. 428 uvádí: »ty by se s' divil, ty by si s' ublížil atp. Us. spis. i ob. Výklad, že by v b y s byla zachována praindoevropská »známka časová«, podávaný v Hatt. Mluv. 263, jest mylný, a psaní bys se, bys si místo obyčejného by ses, by sis je tedy libovolné«. — Příklonné s' (ze jsi, js') splývá totiž v živém jazyce se zájmeny se, si v pevný celek ses, sis; říkáme: »co sis udělal«, »kam ses udeřil«, »ty sis dal« atd. a nikdo (mimo papírovou češtinu) neřekne »cos si udělal«, »kams se udeřil« atp. Tak je tomu také při tvaru by (aby), který bývá v druhé osobě pravidlem i tam, kde nyní říkáme bys.

ODTÍŽENÍ.

Nově utvořené nečeské slovo odbřemenění, které vzniklo otrockým překladem něm. slova Entlastung a před nímž bylo v »N. Ř.« již několikrát — dosud bohužel marně — varováno, má blížence ve slově o něco starším: »odtížení«, které je překladem téhož něm. slova Entlastung a jehož se užívá se zálibou v obchodních dopisech. Některé naše slovníky překládají něm. Entlastung v tomto smyslu (a ve smyslu franc. décharge, angl. discharge, it. scarico) slovem »vyvazení« (list vyvazovací). Slova vyvaditi se užívalo v našem právním životě starším velice často; říkalo se: slib svůj

vyvaditi (= splniti), závady a dluhy vyvaditi (= splatiti), statek vyvaditi (z dluhů vyprostiti), na vyvazení zápisu; zaplatiti a zápis svůj ctně a řádně vyvaditi, rukojemství vyvaditi; zápis, list vyvazený atp. Etymologicky souvisí slovo vyvaditi se slovem vada (= nedostatek, překážka), závada, zavaditi oč (stč. zavaditi statek = zastaviti, zadlužiti), zavazovati někde (= překážeti) atp. Bylo by ovšem na odbornících, aby se o vhodnosti slova »vyvazení« ve smyslu výše uvedeném vyslovili.

STOLYPIN — PANÍ STOLYPINOVÁ.

Ruská a jihoslovanská jména na -ov (-ev), jako Kornilov, Miladinov, i naše domácí jména téhož zakončení (Slukov) jsou našemu citu jazykovému p o d s t a t n á jména jako všecka jiná a tak je také skloňujeme (viz o tom »Naši Řeč«, 1, 311). Proto i jména ženských osob tvoříme od nich týmž způsobem jako od jiných jmen mužských: jako choť pana Slukova je paní Slukovová, tak i choť generála Kornilova je paní Kornilovová, známá ruská malířka Marie Baškircevová atp. Totéž platí i o ruských jménech na -in, jako Stolypin, Larin, Garšin a p., která jsou stejně utvořena a stejně se i skloňují jako naše domácí jména Kubín, Mašín, Havlín a p. Choť pana Stolypina slove tedy, jak naše noviny většinou správně psávaly, paní Stolypinová, Taťjana Larina se bude jmenovati v českém textu Taťjana Larinová atp. Píše-li se u nás v překladech z ruštiny Anna Karenina, je to šetření ruského znění jména asi podobné, jako kdybychom psali kněžna Požarskaja, Rajevskaja místo Požarská, Rajevská a p.

ZPRŮSVITNĚTI, DRAHOKAMOVĚ.

Odpovídáme: Napíše-li někdo »Slunce je (květy zlatých lilií) zprůsvitnělo drahokamově«, není to dobře česky, ani když to napíše Růžena Svobodová (v »Lípě«, str. 10). Z p r ů s v i t n ě t i nemůže znamenati nic jiného, než státi se průsvitným, jako zbělet, zšedivěti atp. znamená státi se bílým, šedivým atd.; ve významu, který slovo zprůsvitněti podle úmyslu spisovatelčina míti má, užil by Čech slovesa zprůsvitniti (užil-li by ho vůbec), jako říká zoškliviti (= učiniti ošklivým), zostřiti (učiniti ostrým) atd. D r a h o k a m o v ý jest utvořeno z podst. jména drahokam, které samo už náleží do slovníku papírové češtiny básnické. Vypadá sice hezky, ale není hezké, jako není hezká pro znalce žádná nepovedená imitace. Kdyby nebylo něm. slova Edelstein, nebylo by ani českého »drahokamu«, který nad to v druhé své polovici je zkomolenina slova kámen asi téhož rázu, jako kdybychom říkali hadokor místo hadí kořen, stříbropram místo stříbrný pramen nebo kamouhelný místo kamenouhelný. Staří Čechové říkali sice vždycky jen drahý kámen, drahé kamení (drahokamenný) a v lidu se tak mluví dosud; ale slovo drahokam se už příliš vetřelo v oblibu našich spisovatelů, aby bylo možno doufati, že bude odložen tento falešný šperk, nehodný aristokratů pera. Čech, který by se vyjadřoval po česku a nestrojeně, řekl by snad: Slunce je učinilo průsvitnými jako drahý kámen nebo Slunce jim dodalo průsvitnosti drahého kamene (n. drahých kamenů), a ani smyslu, ani kráse myšlenky i slova by tím zajisté neublížil.

JOSEFINSKÝ, JOSEFŮV, JOSEFOVSKÝ.

Příd. jméno josefinský je utvořeno příponou zpola latinskou (-inus), zpola českou (-ský), tedy asi podobným způsobem jako příd. jména filologický, fysikální a p., o nichž bylo psáno v I. roč. »Naší Řeči« na str. 287. V této své formě příd. jméno josefinský úzce souvisí se slovem josefinismus, a jako josefinismus znamená určitý myšlenkový ráz doby Josefa II., tak zase josefinský značí vše to, co se tímto rázem vyznačuje. Pro tuto úzkou souvislost nelze příd. jména josefinský nahrazovati ani slovem Josefův ani slovem josefovský. Názory Josefovy jsou názory, které Josef měl jako jednotlivec, a to názory jeho vůbec, názory Josefovské by byly názory podobné asi názorům Josefovým (jako názory bolzanovské, kollárovské, kramářovské a p.), kdežto názory josefinské jsou názory, jimiž se charakterisuje doba Josefova, josefinismus.

»BÁSNĚ V. DYKOVY«.

Jak to čísti? Básně Viktora Dykovy či Básně Viktorovy Dykovy či Básně Viktor-Dykovy (jako George-Sandovy?). Tuto svatovšetečnou otázku dává nám moravský čtenář, žádaje za rozřešení této a podobných jiných záhad ještě složitějších, jako Filosofie F. X. Šaldova atd. Těžká odpověď. Odpovíme-li po pravdě, že výraz básně V. Dykovy nečte se v Praze žádným z nadhozených způsobů, nýbrž prostě »básně vé Dykovy«, snad nám neuvěří. A přece je to pravda, neboť v pražské literární a knihkupecké hantýrce není Františka Xavera Šaldy, nýbrž ef ix Šalda, právě tak jako zde máme ef vé Krejčího a ef es Procházku; známý Jiráskův román se jmenuje ef el Věk, a sázíme na to, že nejeden český vzdělanec, který zná knihy jen po titulech, ani neví, co to »ef el« znamená. Při tomto způsobu výslovnosti pochopí zajisté náš moravský tazatel, jak mohou naši pražští spisovatelé psáti Filosofie F. X. Šaldova, nová sbírka F. S. Procházkova atp. Všude jinde jsou ovšem zkratky na to, aby se to, co v písmě jest zkratkou naznačeno, ve skutečné výslovnosti proneslo plným jménem. Kdo tohoto samozřejmého účelu zkratků je si vědom, bude čísti psané V. Dyk jako Viktor Dyk, F. X. Šalda jako František Xaver Šalda a takto čta, nebude psáti Básně V. Dykovy, Filosofie F. X. Šaldova, nýbrž Básně V. Dyka, Filosofie F. X. Šaldy anebo Básně Dykovy, Filosofie Šaldova atp. Pražská literární čeština bude pak ovšem o jednu papírovou ozdobu chudší.

VÁPNODUSÍK, ŽELEZOBETON.

Složeniny tohoto způsobu, vzniklé spojením kmene substantivního se substantivem v poměru určovacím, na př. p a r o-s t r o j (= stroj parní), nejsou v jazycích slovanských oblíbeny, a pokud se v nich vyskytují, povstaly většinou napodobením složenin cizích, zvl. německých (o tom Jagić, Die slawischen Composita in ihrem sprachgeschichtlichen Auftreten v Archiv für slav. Philologie, 20, 519 a n.). Čeština a s ní i jiné jazyky slovanské volí v takových případech raději buď slova nesložená (odvozeniny příponové n. předponové), na př. za p a r o l o ď — p a r n í k, za k o l o b ě h (Kreislauf) — o b ě h, anebo výrazy syntakticky složené (t. j. jméno se vhodným přívlastkem), na př. za p a r o s t r o j — p a r n í s t r o j, za o l e j o m a l b a (Oelgemälde) — m a l b a o l e j o v á. Slova v á p n o d u s í k a ž e-

lezobeton jsou tedy tvořena zhola nečesky, a jestliže výrazy dusíkaté vápno a železný beton lze označiti touž věc, náleží výrazům těmto najisto přednost před oněmi.

KUNOVICE — KUNOVSKÝ.

Dodatkem k výkladu podanému na str. 286 I. roč. »Naší Řeči« o přídavných jmenech tvaru kunovský (z Kunovic), vsatský (ze Vsetína) a p., oznamuje nám jeden z našich čtenářů z Chropyně na Moravě, že podobným způsobem od jména Kyselovice je utvořeno příd. jm. kyselovský, od Cetechovice — cetechovský, od Kojetín — kojetský. Na dotaz, jak potom tvořiti příd. jména od místních jmen Skaštice, Honětice, Hoštice, Těšňovice, Kvasnice, Střížovice, by ovšem nejlepší odpověď mohl dáti tazatel sám, neboť jsa z toho kraje, má možnost zjistiti poslechem, říká-li lid těšňovský či těšňovický, honětský či honětický atp. Čeština knižní tvořila by ovšem přídavná jména od těchto jmen místních patrně jednostejně podle vzoru Pardubice — pardubický, Budějovice — budějovický, tedy skaštický, honětický, hoštický, těšňovský, kvasický, střížovický.

KOMOLENÍ MÍSTNÍCH JMEN.

Čtenář našeho časopisu navazuje na naši poznámku o zkomolení místního jména Kúty (»N. Ř.« I, 315) a dodává, že Vilímkův Jízdní řád se dopouští i jiných chyb proti správnému znění našich místních jmen: tak v každém vydání jeho opakuje se jméno stanice Dělyhov (na trati Opava—Svinov), ač se jmenuje správně Děhylov (ale něm. Dielhau). Ale ani sami nebýváme lepší. Týž čtenář ze Slezska si stěžuje, že v slezském (35.) čísle »Národa« bylo dvakrát (v článku Adamusově na str. 630 a v článku Martinkově na str. 633) užito zkomoleného tvaru Hulčín (podle něm. Hultschin), místo správného Hlučín.

LISTÁRNA REDAKČNÍ.

JUNGMANNŮV SLOVNÍK.

Panu F. S. ve Vídni. Seznam zkratků k Jungmannovu Slovníku připojen byl; jest o jednom listě a obsahuje jednak zkratky lexikální, jednak jména spisů a spisovatelů. Většina zkratků Jungmannových opakuje a vysvětluje se v Slovníku Kottově. Seznam předplatitelů Jungmannova Slovníku, ohlášený ke konci předmluvy, v exemplářích nám po ruce jsoucích však připojen není. Podobizna Jungmannova, přidaná k 2. vydání jeho Historie literatury české (v Praze 1849), je reprodukována v životopise Jungmannově od Chalupného (v Zlatorohu, sv. 8. až 9.) za str. 102 s označením: Jungmann z posledních let života.

*

Na dotazy pp. čtenářů »Naší Řeči«, jež jsou zajímavé obecně, odpovídáme zvláštními článečky v »Drobnostech« anebo v »Hovorně«; »Listárně redakční« zůstavujeme toliko odpovědi důležitosti osobní.

Zevrubný Rejstřík k ročníku I. bude se z důvodů technických rozesílati až s 2. číslem II. ročníku »Naší Řeči«.

Číslo 1. vyšlo dne 1. ledna 1918. Z redakce odpovídá dr. Jaroslav Vlček.
Tiskla firma: Th. Venta, společnost s r. o. v Praze I., v ul. Bílkově č. 17.